

12311
12

Magyar

I R O D A L M I
R I T K A S Á G O K

Szerkeszti Vajthó László

12.

SIRALMAS
PANASZ

1234/12

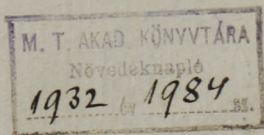
MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

XII. SZÁM.

SIRALMAS PANASZ

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

Zrínyi Miklós kiváló hadvezér volt, még nagyobb költő, de mint *ember* emelkedett ki legjobban kortársai közül.

A mohácsi vész után megmaradt nemzeti erők szembefordultak; csaknem két évszázadig lekötötték egymást. A bomladozó, az önmagát emésztő magyarság az elemeire töredező mozaik-kép hatását keltette. A viaskodó társadalmi osztályok és felekezetek küzdelmében vészhozó örvények keletkeztek; elnyeléssel fenyegették a nemzetet.

Hiányzott a szervezettség, hiányzott a középponti hatalom, mely a kóborló erőket egy irányban egyesítse és hatásossá tegye. Zrínyi megkísérelte a lehetetlent: kristályosodási pontot keresett a szertefolyó erőknek.

Költői képzelettel megáldott lelkében egyetlen ellenséget lát: a török sárkányt. Elszigetelt rajtaütésekkel nem lehet megsemmisíteni. A szörnyeteg egy-egy fejét vitéz kapitányok levághatják, de a levágott fejek helyére újak nőnek és Zrínyi hite szerint el kell vesznünk, ha együttes támadással nem semmisítjük meg

a könnyörtelen ellenséget. Oly elevenen, oly tisztán jelenik meg előtte a végzet, hogy lelki kényszerűség hatása alatt ír. Kroisos király néma fiának képzele magát, ki megszólal, mikor atyját halálos veszedelemben látja. Ezen a ponton Kossuth Lajossal hozható kapcsolatba, kinek Isten adta kezébe a tárogatót, hogy népét élet-halálharcra szólítsa. De Kossuth szavára talpra állt az ország, Zrínyi hangja elveszett a pusztában. A végzet Cassandra sorsát szánta neki: megjelent előtte a jövő, de látomásának nem adtak hitelt.

Az ótestamentumi büntudat az ő lelkében is élt, mint valamennyi szereplő kortársáéban. De hirdette, hogy a szigetvári hős mártírhála megtisztította a nemzetet: bátran indulhat a küzdelembe.

Buzgó katolikus volt, de nem gyűlölte a protestánsokat. A nagy egység, az egész nemzet lebegett szeme előtt, melynek átölelő keretében helyezkednek el a felekezetek és a társadalmi osztályok.

Célját nem érhette el. A multból átgyűrűdző történeti erők viharában a leghatalmasabb egyéniségek is csak ideig-óráig állhatnak meg: az energiák harcában el kell bukniok. Meg kellett érnie, hogy hiábavalónak látszott életé-

nek minden küzdelme. Népe nem hallgatta meg, az udvar nem bízott benne, számtalanszor hibáztatott ellenfele nagy diadalt aratott a szentgotthárdi csatában. Az élet mintha rácsáfolt volna igazságaira: a hanyatló török hatalom mellett a német veszedelem mindjobban előtérbe nyomult. Elkeseredve vonult vissza birtokára.

Törekvéseit, egyéniségét Kossuth Lajoséval szokták párhuzamba állítani. Része van ebben annak, hogy Kossuth júliusi beszédének felépítése és gondolatmenete sok rokonságot mutat Zrínyinek a török áfiumról írt munkájával. De egyénisége, küzdelme és tragikuma közelebb áll a Széchenyi Istvánéhoz.

Illik is rá, amit Arany Széchenyiről mondott: a valóban nagyok egyénisége sohasem múlik el nyomtalanul, hanem éltető eszmévé finomul. Így lett Zrínyi Miklós egyénisége a nemzeti összetartás és az önfeláldozás éltető eszméjévé.

Intézetünk büszkén viseli a XVII. század legnagyobb költőjének és legnemesebb egyéniségének nevét.

Lenqyel Miklós,
a budapesti Zrínyi Miklós-
reálgymnázium igazgatója.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

TÁJÉKOZTATÁS.

Mióta a Habsburg-ház hatalomra jutott Magyarországon, legfőbb célja volt, hogy trónöröklési jogát elfogadtassa a nemzettel. Különösen nagy várakozással tekintett az 1655-i országgyűlés elé. Ekkor választották királlyá Lipót főherceget, minthogy IV. Ferdinánd, az apja életében megkoronázott ifjabb király meghalt. Nádor a murányi kalandjáról ismert Wesselényi Ferenc lett; Zrínyi Miklóst az udvar még csak nem is jelölte. Az udvari párt mindent elkövetett a nagy cél érdekében. Valaki az új nádor lakásába kiáltványt csempészett, mely a nemzetet az örökösödés elismerésére buzdítja. Hasonló célzatú, de egyszerűbb okoskodású, kevésbé felpiperézett stílusú röpiratokat is terjesztettek, hogy a főurakon kívül a köznemességet is megnyerjék az ügynek. Zrínyi maga is talált egy ilyen pasquillust a pozsonyi pénz-verő ház előtt. Ennek másolata reánk maradt; a Nemzeti Múzeumban őrzik s rajta e megjegyzés olvasható: Copia einer Schrift so sich Anno 1655. die 14. Aprilis alhier zu Preszburg in herrschenden Landtag befunden, und auf der Strasze von der Herr Graf Niclas von Zerín bey dem Müntz Hausz gefunden worde.

Az udvar azonban nem érte el célját. Május 14-én Lipót főherceget kikiáltották ugyan királynak, de a Habsburg-ház örökösödési jogát nem ismerték el.

A nemzet nagy része mégsem volt nyugodt; félt, hogy az udvar előbb-utóbb mégis csak megvalósítja tervét. Mert mit vitatott a pasquillus írója? Az ország sanyarú állapotát, gyöngeségünket emlegette: a magunk ereje nem elég a török hatalom elleni védekezésre s menekülést csak a Domus Austriaca-tól várhatunk. Nyerjük meg hát a támogatását s válasszuk örökös uralkodóházunkká.

Erre válaszolt a *Siralmas panasz*. Óva inti a nemzetet álnok jóakaróitól. Az idegen, a német uralkodó csak vesztünkre volt eddig; legtöbb várunkat és országunk nagy részét miatta veszítettük el. A németek nemcsak nem segítenek, de még minket is gátolnak a török leverésében. Inkább ellenünk fegyverkeznek, mint a török ellen. Ha ők visszafoglalnák elvesztett területeinket, eltörölnék nemzetünket. Ez a *Siralmas panasz* első része. Állandó ref-rénje a kurucok keserű kifakadása: Ne higgy magyar a németnek! Szerzőnk azonban nem marad meg a negatív elutasítás mellett, megmutatja azt az utat is, amelyen járnunk kell, ha jobb jövőt akarunk. Szabadságunk mellett még láburaállhatnánk. Magyarország még mindig több, mint amennyit felőle az idegenek hisznek. Önálló nemzeti politikát kell követnünk, magyar haderővel, magyar kincstárral.

A megújhodott magyarság méltó vezére lesz Zrínyi, kit a papok ármánykodása elütött a nádorságtól.

*

Ki írta a *Siralmas panasz-t*?

Kanyaró Ferenc — aki először adta ki a Történelmi Tár 1890. évfolyamában *Zrínyi ismeretlen munkája* címen — nem kételkedik abban, hogy annak szerzője Zrínyi Miklós. Szerinte Zrínyi meg volt elégedve az országgyűlés határozatával és „csak az nyugtalanította lelkét élénk aggodalommal, hogy mindez üdvös határozatok a papiron maradhatnak“ és ezért, mikor a tél pihenést hoz a kifáradt végbelieknek, „Zrínyi is eléveszi tollát pihenőül s hozzálát, amiket az év nagy részén át lelkében hordozott: eszméinek szavakba foglalásához“.

Széchy Károly — aki *Gróf Zrínyi Miklós, a költő* címen ötkötetes nagy munkát írt Zrínyiről — nem fogadja el Kanyaró állításait. Szerinte nem tudjuk ugyan, hogy ki a *Siralmas panasz* szerzője, de bizonyos, hogy semmiestre se Zrínyi; valószínűbb, hogy a szerző felvidéki köznemes volt.

Zrínyi szerzősége mellett bizonyít a hagyomány. A kéziratok Zrínyinek tulajdonítják a *Siralmas panasz-t*; a másolatok címe így hangzik: „Siralmas Panasz, mely Groff Zrini Miklós által irattatott.“ Az egyik kéziraton, a Dobai-félén, oly megjegyzés olvasható, hogy Forgách Simon, aki megírta Zrínyi életrajzát

és kiadta az *Afium*-ot, e művet is ki akarta adni, s így valószínű, hogy Zrínyi művének tartotta. E megjegyzés így szól: „Hunc libellum Comes Simon Forgách de Ghymes stante coniuratione Rakoczyana curavit recundendum in XII.“

Kanyaró Ferenc bizonyította legrészletesebben Zrínyi szerzőségét. Kiadásában a *Siralmas panasz* negyvennél több helyét állítja párhuzamba Zrínyi egyéb műveinek, főleg az ugyanezen időtájt írt *Mátyás király életéről való elmélkedések* című művének hasonló helyeivel. A nemzeti összefogás szükségessége, a felekezeti türelmetlenség kerülése, az állandó és fizetett hadsereg haszna, a külső segítség helyett saját erőnkre való támaszkodás megmentő ereje — mind Zrínyi jól ismert gondolatai, s ezek a *Siralmas panasz* vezérlő eszméi is. Az erőszakos térítés elítélendő, mert „a Szent Lélek a szélnek módja szerint ott fúna, ahol akarna“ — mondja a *Siralmas panasz* —; „de hun vagyon az az egész keresztyének regulájában vagy Krisztus urunk tanításában, hogy fegyverrel kell eretneket, törököt az mi hitünkre hoznunk?“ — kérdi Zrínyi a *Mátyás király életéről való elmélkedések*-ben. A *Siralmas panasz* is elmondja Hunyadi László lefejezését, I. Ulászló királyunk esküszegését és halálát, megemlíti a Dobzse királyt stb., mint Zrínyi más művei. A röpirat a *Mátyás király életéről való elmélkedések*-kel mutat legtöbb rokonságot. Rónai Horváth Jenő, Zrínyi had-

tudományi munkáinak kiadója így ír: „A Mátyás királyról szóló elmélkedés nézetünk szerint a *Siralmas panasz*-t megelőzte; mert a fejtegetésekben, melyeket a *Siralmas panasz* ad, bővebb kifejtéseit, szabadabb és világosabb meghatározásait találjuk az eszméknek, melyek már a *Mátyás király*-ban is megvannak.“

A *Siralmas panasz* gondolatvilága tehát Zrínyire mutat; de még nyelvi és stílusbeli érvek is hozhatók fel Zrínyi szerzősége mellett. Kanyaró kiadásának 306. oldalán kb. 30 olyan szót (hiszem, pedig, officer, spanyor stb.) sorol fel a *Siralmas panasz*-ból, melyek Zrínyi szókinésére is jellemzőek. „Fonnyadt és hervadt irigység és irigy fonnyadtság“ — mondja a *Siralmas panasz*; „az kész gyorsaság és a gyors készség“ — írja hasonló fordulattal Zrínyi az *Afium*-ban. A *Siralmas panasz* szerzője így kiált fel egy helyt: „Szegény magyar nemzet, bezzeg igen elfogyattattál, s nagy árvaságra és özvegységre jutottál, holott nincsen, ki ügyedet felemelje; nincsen ki fogjon gondviselésedhez derekas igyekezettel. Vannak ugyan hatalmas fiaid, de merő feledékenységekben vettek.“ Kinek nem juttatja ez eszébe tartalmával is, formájával is az *Afium* megrendítő felkiáltását: „Szegény magyar nemzet, annyira jutott-e ügyed, hogy senki ne is kiáltson fel utolsó veszedelmeden? hogy senkinek ne keseredjék meg szíve romlásodon?... egyedül legyek-e én őrállód, vigyázód, ki megjelentsem veszedelmedet?“

Kanyaró érveit megerősítette Kőrösi Sándor. (*Zrínyi és Macchiavelli. Irodalomtörténeti Közlemények*, 12. évf.) Kőrösi bőven tárgyalja Machiavelli hatását s több mint húsz esetben mutat ki párhuzamosságot a nagy olasz hadtudományi író művei és a *Siralmas panasz* között. Amint az *Il Principe* a mélyre süllyedt olasz nép előtt rámutat a nemzeti megváltóra, úgy a *Siralmas panasz* is. Mindez Zrínyi szerzőségére utal. Ki más lett volna abban a korban az olasz íróknak, s főleg Macchiavellinek ily alapos ismerője?

Nézzük most a Zrínyi szerzősége ellen felhozott érveket. Ezeket legrészletesebben és legmeggyőzőbben Széchy Károly csoportosította. Szerinte Kanyaró nyelvi és stílusbeli érvei nem döntők. A *Siralmas panasz* nyelvi és stílusbeli sajátosságai olyanok, hogy azokhoz hasonlók nemcsak Zrínyinél, hanem a XVII. század több írójánál is kimutathatók, s így Zrínyi szerzősége mellett nincs bizonyító erejük. Sőt a *Siralmas panasz* stílusa több helyütt annyira cikornyás, szóhalmozó és szenvelgő, hogy ez teljesen ellenkezik Zrínyi tömör, erővel teljes stílusával. Mindezeknél súlyosabban esik a latba a *Siralmas panasz* egy-két olyan helye, amelyet Kanyaró is csak úgy tud magyarázni, hogy azokat Zrínyi, inkognitójának megőrzése végett, az olvasó félrevezetésére írta. A *Siralmas panasz* írója így ír: „mi alsó rendek és köz-statusbeliek“ — ezt Zrínyi, a gróf nem írhatta. A *Siralmas panasz*-ban történelmi és

földrajzi tévedések is vannak, ami Zrínyinél nem valószínű. Nem egyeztethető össze Zrínyi gondolkodásával a törökhöz való hajolás, mit a *Siralmas panasz* arra az esetre ajánl, ha a keresztény hatalom igazságainkban és törvényeinkben fölöttébb nyomna. A németet törökkel, törököt némettel üttető Martinuzzi-politika nem Zrínyi politikája. A katolikus páp-ság és szerzetesség heves támadása, a protestánsok olyan védelme, mely még a mohácsi vész okát is a lutheránusok ellen hozott articulásokban keresi, szintén több, mint amennyit a katolikus Zrínyitől várnunk szabad. A *Siralmas panasz* kikél a Simonbíró férfiak ellen, s magtalan-sággal, mint Isten büntetésével fenyegeti azokat, kik idegen nőt vesznek feleségül. Tehette ezt Zrínyi, kinek felesége német nő volt?

Széchy Károly érveit megerősíti Heller Bernát. *A biblia a költő Zrínyi műveiben* (Budapest, 1925) című értekezésében azt a mély hatást vizsgálja, melyet a biblia Zrínyi lelkivilágára és így műveire is tett. Zrínyi művei tele vannak bibliai idézetekkel és célzásokkal. A *Siralmas panasz*-ban csak három bibliai célzás van, s ezért Heller Széchy Károly nézetét fogadja el a szerzőség kérdésében, mert „a bibliának ilyen, anyagban szegény és mivoltában jelentőségtelen fölhasználása nem Zrínyi-szerű“. [Mellékesen megjegyezzük, hogy a Hellertől idézett három szentírási vonatkozáson kívül egy negyedik is előfordul. A Kanyaró-

féle kiadás 272. oldalán ezt olvassuk: „a Szent Írás szerint a hit Isten ajándéka lévén, a Szent Lélek a szélnek módja szerint ott fúna, ahol akarna“.]

Tehát a szerzőség kérdése máig sincs eldöntve. Bármennyire emlékeztet is Zrínyi gondolatvilágára a *Siralmas panasz* gondolatköre s főleg a benne kimutatható Macchiavelli-hatás, Széchy Károly súlyos ellenvetései feltámasztják és ébren tartják kételkedésünket. Az azonban kétségtelen, hogy e munka szerzője a nemzeti függetlenség, a nemzeti összefogás, a vallási türelem emelkedett szellemű hirdetésében méltó Zrínyihez. A *Siralmas panasz* Széchy Károly szerint is „eszes és merész munka a maga érvelésében, hangjának keserűségében, a német ellen való sötét gyűlöletesség fokozásában és élességében az országos állapotok éppoly megkapó, mint megdöbbentő rajzával“.

*

A *Siralmas panasz*-nak négy kézírata maradt ránk: egy az Egyetemi Könyvtár ú. n. Kaprinai-gyűjteményében; kettő a Nemzeti Múzeumban, ahová az egyik a Dobai Székely-féle iratokkal, a másik gr. Sándor Móric adományából jutott; (röviden Kaprinai-, Dobai- és Sándor-féle kéziratoknak nevezzük őket) és egy a British-múzeumban.

A röpiratot Kanyaró Ferenc kiadása alapján közöljük, a *Magyar Történelmi Társulat* szíves engedélyével, amelyért itt is hálás kö-

szöveget mondunk. Híven követtük a Kanyaró-féle szöveget, de — a jellemzőbb régiességek megtartásával — mai helyesírást alkalmaztunk. Pl. a többes harmadik személyű birtokjelet -ek, -ok alakban használjuk a mai -ük, -uk helyett (*ellenségek* a mai *ellenségük* helyett). Megtartottuk Kanyaró jelzéseit is. A (rendes) zárójel azt jelenti, hogy a zárójelbe tett szöveg nincs meg minden kéziratban, hanem csak azok egyikében. A [szögletes] zárójelbe tett szavak a kiadó értelemkiegészítő betoldásai. Minthogy kiadásunk nem tudományos célokra készült, variánsokat nem közlünk. Kivált a jegyzetekben tértünk el Kanyarótól. Mi, a szöveg megértésére törekedve, elsősorban szómagyarázatokat adunk; Kanyaró célja a kiadáskor Zrínyi szerzőségének bizonyítása volt, s jegyzeteiben is e célt szolgálja, Zrínyi egyéb műveiből vett párhuzamos helyekkel. Ahol Kanyaróra hivatkoztunk, jegyzetben mindig megjelöltük.

A szövegnek sajtó alá rendezését önképző-körünk szorgalmasabb tagjai végezték. A jegyzetek nagy része Nehéz Ferenc, Nagy Gyula, Révész György és Szilas György nyolcadik osztályos tanulók munkája.

*

A XVII. század szomorú korszaka sokban emlékeztet mai elesettségre. Mindenfelől ellenség vette körül az országot, mint ma; mindenki elveszettnek hitte a magyar jövődőt,

mint ma; ellenségeinkkel szemben tehetetlennek éreztük magunkat, mint ma. A csüggedt magyar lelkeknek ma is biztató szót kell kiáltanunk a *Síralmas panasz* bátor hangján: „Tehetségben és mivoltában most is nagyobb és több Magyarország, hogysem amennyit fellőle vélnek.“ Erre gondolt iskolánk, a budapesti VIII. ker. m. kir. áll. Zrínyi Miklós-reál-gimnázium önképzőköre, midőn a *Síralmas panasz*-t könyvalakban hozzáférhetőbbé iparkodik tenni.

Budapest, 1932 március havában.

Dr. Ollé István,

a Zrínyi Miklós-reál-gimnázium
önképzőkörének vezető tanára.

SIRALMAS PANASZ.

Úgy vagyon, hogy másnak hamisat és gonoszt nem kell kívánnunk s leginkább¹ egész nemzetnek; de ha okot adnak mások valamben, arra kétség nélkül kell felelnünk, és a tulajdon részünket oltalmaznunk. Ha magunkat tulajdonokkal² [így] oltalmazzuk gondosan, vajjon ki ítélheti okosan, hogy azzal másnak gonoszt és hamisat kívánunk? Sőt mások javait nem irigyelvén, nekik jót akarunk. De bezzeg sok volna immár, ha másokra nézve, hogy őket meg ne bántsuk, magunkat elfelejtenénk, és nemzetünk, hazánk javainak szép szabadságát, törvényit, azoknak oltalmazását, elővételeét hátrahagynánk; azt távul³ szemlél-nénk és foganatosan hozzá nem nyúlnánk; s vajjon van-é oly közönséges jó gyülekezet, tartomány, ország, ki ezt művelje? Ki cselekedné azt, hogy magát ne oltalmazná? Kicsoda oly bolond, hogy a maga falatját és koncát másnak engedje könnyen? De hogy más előtted hizelkedjék és színmutatással kedvedet keresse a te javaidért,⁴ s te engedd néki: ő kedve szerint

¹ Ma így mondanók: legkevésbé.

² T. i. tulajdonunkkal, vagyonunkkal együtt.

³ Ma: távolról.

⁴ Azaz a te javaidnak megszerzéséért.

cselekedhessék, rendelhessen⁵ mindent javaidban, hogy álnokul kitudjon⁶ etc., te azt megengeded?

Oh nemes Magyarország! oh édes nemzet! oh szegény magyarság! engedje a mindenható Ur Isten, hogy ezt elkerüld, és kelepcebén valaha ne essél. Miért vannak országodban hizelkedők, hamis színmutatók; jó akarat gyanánt azonban benned azt mívelik, ami nékiek tetszik. Úgy rendelik, hogy országunk gyomrában⁷ mások gyökerezzenek, nemzetünk kiirtásék, és szegény magyarság elnyomattassék, földre tapodtassék és semmivé tétessék.

Ezt gondviselőink talán nem veszik észben a nagy gondatlanság miatt; vagy látják, de nem mernek majd meg is moccanni. Miért nem a sajátunkért? Megfelelhetnél: mert a sok aprólékos gratia,⁸ gróf és bárónátusságnak üres titulusi,⁹ a temérdek vak barátság elfogta, foglalta, ragadta, hódította, fordította szíveket a saját vérektől, nemzetektől, és akiknek pártját kellene fogniok, azt úgy gyűlölik, hogy jobban sem kell. Oh, mely rút dolog lenne, ha az első születőinket¹⁰ a színmutató gratiáknak és kedvezéseknek lencséjeért eladnánk, vagy inkább elárulnánk. De Isten attúl megmentsen bennünket!

⁵ Ma: rendelkezhessék mindennel javaidban.

⁶ T. i. javaidból.

⁷ T. i. belsejében.

⁸ Kegy, kedvezés.

⁹ Címei.

¹⁰ Illetve elsőszülötti jogunkat.

Az elmúlt posonyi ország-gyűlésében amaz alnok pasquillus-faragó,¹¹ koholó (ki tudja mi-nemű kívánsággal és éktelen, hamis szikrával, mivel semmi oka nem vala reá: de inkább lobogó vagy lángoló tűzzel, azaz irígységgel, gyűlölséggel gerjedett vala föl?) a magyar név alatt mardosó, lappangó bagoly és farkas! Ha pedig magyaré? Nemzetinek káros és hamis tanácslója. De inkább nem magyar, hanem noha Magyarországbán, de idegen fajtúl fajzatott;¹² sőt leghamarább fekete palást alatt lévő¹³ fonnyadt és hervadt irígység és irigy fonnyadtság. A fejedelmi urak között eszt¹⁴ vesztő és eszt vesztésnek elővevője és gyujtatója; a keresztény nemzetnek gyűlölöje és üldözője; kívánsággal, gonosz gerjedezéssel felfegyverkedett, fuvalkodott, elrontó ellensége annak a nemzetnek, ki az egész kereszténységnek oltalmazással és minden szolgálattal segítségére és nagy hasznára vagyon.

Az a lator incselkedő vadász színes barátságoknak és tökéletlen jó akaratnak hamis árnyékozató hálóját rakta eleibe szemtelen vágyódásinak; tudniillik, mint ama róka a legyekkel szokott mívelni; hogy országunkat örökessé tevén, az idegen német nemzetnek igen hasznos és szíves praeda-falatot nyerjen és fogjon.

¹¹ Pasquillus = gúnyirat.

¹² Származott.

¹³ Azaz: pap.

¹⁴ Eszt.

*Adjátok meg országotokat örökösen (úgy-
mond), mert azt elvesztettétek, vissza nem
nyerhetitek; de így visszavehetitek; sőt szük-
ségből és kényszerítésből¹⁵ így kell meglenni,
mert nem oltalmazhatjátok magatokat, mivel
eddig és most is a német tart és oltalmaz ben-
neteket . . . Hiszen káromkodás ez a nyilván-
való igasság ellen! Nyissa meg elméjét a ke-
resztény ember és vesse fontra,¹⁶ ha az miol-
tátúl fogvást [német] a királyunk és oltalma-
zónk, nem szám nélkül való falúkat, városokat
és véghelyeket, kastélyokat foglalt el tőlünk
az ellenség (az mint majd jobban megtetszik)
és akinek oltalmazásától mindenkor tiltotta
vigyázó népeinket s most is tiltja. Ha az Er-
délyi szokásra és conditiókra¹⁷ lépett volna
nemzetünk, vajjon miért szintén úgy meg nem
maradott volna épen; akkor a várainkat, váro-
sinkat, falúinkat ily rúttól nem veszttük
volna a külsők miatt, hanem most is birto-
kunkban volnának etc. Hiszem¹⁸ nagy hamis-
ság ez!*

Ugyanis ki nem látja azt, hogy ennek írása
merő cigányság és alattomban való német ki-
vánságnak födele; hogy tudniillik szabadsá-
gunknak szárnyaitól és szép tündöklő nem-
zetségednek ékességétől megfosztván, vagy

¹⁵ Kényszerítésből, kényszerből.

¹⁶ Mérlegelje, fontolja meg.

¹⁷ Helyzet, viszony.

¹⁸ Ma: hiszen.

azokat megkötozvéen az haereditariummal,¹⁹ téged és szegény magyarságot mintegy fogságban hozván, és pokol feltátott torka gyanánt telhetetlen kívánságinak praedájává tegyen. Mégis te ilyenre hajlandó vagy? Vak legyen az, ki rostán által nem látja az elrendelt tört; ki a hamisságnak igyekezetit és kívánt végeit eszében nem veszi. Vajha oly módosan hallhatnád azt az német beszédit, és a közönséges ellened való agyarkodást és áhétást,²⁰ kik, elhidd, hogy bizonyosak: egy szálíg felháborodnék és állana a hajad; benned való véred felposdulna etc., és megtanulnád beszédekből,²¹ hogy szíveknek torkai ellened vannak feltátva, semmit majd jobban nem óhajtván, hanem hogy alájok vessenek, körmök közzé szorítsanak és úgy bánhassanak veled, az mint akarnak.

Vannak kétségkívül a magyarok közül, kik ellenkeznek e szókkal és megvetik azokat. Könnyű nekik mást gondolni, mert az édesgető szép szókkal elragadtattak; a hízelkedésből rendelt jó tartások, kedvezések, gratia-igéreték alatt éppen ellopattott és foglaltatott szívek. Könnyű nekik imádni a külsőket; de azonban hátra is kellene nekik tekinteni és a

¹⁹ A Habsburg-család örökösödési jogának elismerésével.

²⁰ Ma: óhajtást, kívánást.

²¹ Ma: beszédeükből. Zrínyi a több birtokost, egy birtokot jelző személyragot -uk, -ük helyett rendszeren -ek, -ok alakban használja; pl. nemzetek, ellenségek stb. nemzetük, ellenségük stb. helyett.

sajátjokat meg nem vetni, feledékenységre nem venni; hanem meggondolni, meglátni, hogy mi vagyunk, kik amaz nagy terheket viseljük, melyek oly nagyok, hogy a szegény alatta valóknak vállok és erejek majd szintén lenyomattatik egész [a] földig, és éppen meggyőzzetetik; úgy, hogyha akarjuk is, csak igen nagy erőszakkal mászhatunk ki alólok. S ki tudja, végre mi lesz? Akár hasznunkra, akár kárunkra legyen, ki csudálja, ha az igen meg-
 rakott (vagy töltött) puska elszakadoz,²² s nagy kár tétetik etc. Mi érezzük, mi szenvedjük (úgymond a Rév-Komáromiak, Győriek), hogy a tulajdon tavainkból²³ kihányattatunk, üzettetünk, forgattatunk, meggyaláztatunk és tapodtatunk.

Nagy iga ez nekünk, ki rajtunk vagyón; de bizonyosan nagyobb lészen az maradékinknak; mivel szüntelen nevednek rajtunk a boszútételek, üldözések, kik szintén csak célul vettek bennünket; és napról-napra öregbedik mérészségek az üldözőknek; ehez képest sokkal jobb dolgok vagyón a török igája alatt lévőknek. Ez pedig nem másomnan vagyón, hanem hogy a mi kedves gondviselőink, uraink és magistratusink szintén elfelejtkeztenek rólunk, kevés gondjok velünk, pártunkat nem fogják.

Vajjon ki nem látja, hogy mint kelepcebén és lépes vesszőn a madár, mint a vad a törben

²² Felrobban, elsül.

²³ Talán javainkból.

és hálóban, már is függünk és veszverődünk,²⁴ sanyargattatunk, embertelenül nyomorgattatunk; ha igasságinkban, tulajdon birodalminkban szabadok nem vagyunk; ha igyünk és törvényünk hátramaradnak; ha senki nem akar híven és kegyes szemmél reánk tekinteni, jót gondolni megtartásunkról, szabadításunkról; ha mint a fejetlen lábok és tagok, mint a fő nélkül való sereg, mint az esze vesztett, egymást rontó ház népe a gondolatlan²⁵ gazda alatt, olyanok vagyunk. Fejünk vagyon, nem egy penig, de mégis fejetlen lábak vagyunk. Mert a fejeink, kikben minden reménységünk volna, tanácskozásra, conferentiákra soha egyben nem gyűlnek, mint másutt az szokás, hanem dőzsölésekkel eltemették az Istentől adatott szép ajándékokat, elméjeket, és így a közönséges²⁶ jót éppen elfelejtik. A fő fejünk látván, hogy nem ösztönöztetik és (nem) kínszerítetik a gondviselésre, csak könnyen cserben és veszendőben hágy bennünket. Sőt az ellenkező nemzet kívánván kívánja romlásunkat, hogy annál könnyebben elnyomhasson bennünket. Egyfelől nagy praestát²⁷ és basalinánt²⁸ mutat, hogy kedvére hajtson, hátad megé²⁹ pediglen

²⁴ Vergődünk.

²⁵ Gondatlan, könnyelmű, előre nem látó.

²⁶ Ma: közös.

²⁷ A latin praestare ige imperativusa (= tedd meg) főnévként használva incselkedés, csábítás jelentéssel.

²⁸ Valószínűleg a spanyol baso la mano (= kezét csókolom) átvétele. Jelentése: hízelkedés, hízelgés.

²⁹ Megé = mögött.

oktalan ebnek szidogat; pogánnál alábbvalónak nevez, tart; és mint annak, úgy nem kívánja jódat, előmentedet. Ha barátság, barátság, jó és hosszas barátság; de amellett házunkat, nemzetünket nem kellene kordéra vetni.³⁰ Mások minden keresztény jó cselekedetekkel is nemcsak magokat megtartják, de még a miénket is el akarják s igyekeznek hártani, és kezeink között kitekerni. Mi pedig oly együgyűek vagyunk, hogy noha nyilván szintén nem mondjuk, hogy úgy legyen: de hiszem gondatlanságunkból kitetszik, hogy fáradság és nagy munka nélkül elveszik majd tőlünk; mert sajátunkban azt mívelik, úgy parancsolnak most is, amint akarnak; azt és úgy építnek, rendelnek mindent hazánkban, mint nékiek hasznos.

Oh, magyarországi nemes vitézlő főurak és rendek! hol az igaz magyar szív? hol ama gerjedező magyar vér? Mi vérünk ontatik, sebezdünk, romlunk, veszedelemre vezettedünk s kézen fogva vitettedünk, s miért nem gerjedünk, s hogy nem ébredünk fel a nagy gondviseletlenségnek³¹ mély álmából? De ugyan lássuk meg az igasságnak palástja alatt levő pasquillusnak hamisságit, akire, mint vak a veremben vezérlőjének álnok szavaira, úgy hajolnak sokan a magyarok között; azok leginkább, kik nem értik a dolgot; főképpen a magyarok gyűlölői, ellenkezői, alattomban rágói, marói, akiktől minden jót vettek eddig,

³⁰ Könnyelműen venni, vele nem törődni, pusztulni hagyni.

³¹ Vigyázatlanságnak, nemptörődömségnek.

hogy az ellenség ellen megoltalmaztuk őket: minden gonosz kívánói.

Ki légyen legfőbb veszítője és rontója Magyarországnak . . . az históriákban igen nyilván meglátszik, hogy Sigmond királyunk (német volt ő) régenten amely szerencsétlenül, nagy veszedelmivel, meg oly rendetlenül harcolt kétszer is ellenséginkkel, és kit Hunyadi János [és Mátyás király] kevés magyarokkal az ő módjok és szerencséjük szerint sokszor megverték és szégyenítették minden hatalmával, attúl királyunk minden sokságival meggyőzetett, úgyhogy ezek a harcok után utat nyitottak inkább a töröknek Magyarországnkban, hogysesem mint ezt elidegenítették és verték volna. Innet lött (amint Orteliusból³² kitetszik), hogy ellenségünk nagy erős szívet vévén, Nándorfejérvárunkat megszállván, végre meg is vette; onnét a kérkedő lompos oltalmazóink, csak életben megmaradhassanak, az erős várból kiszaladtanak, és futásra vették a dolgot; de az nyakukban lévő töröktúl ugyan végre is meggyaláztattak és elvesztek.³³

Ez hozta nemzetünk nyakára a török elhatalmazását,³⁴ merészségét, minden kegyetlen-

³² Ortelius, Ortel Hieronymus (1543—1616) német író, aki Ugarische Chronologie című munkájában megírta a magyar-török háborúk történetét.

³³ Itt téved Zrínyi. Nándorfehérvár Lajos magyar király kezén volt elestekor, s védői is magyarok és rácok voltak, nem németek. (Kanyaró F.)

³⁴ Ma: elhatalmasodását.

ségét; ahonnan az lött, hogy mind Mohács mezején s mind másutt nagy veszedelme származott a szegény magyar nemzetnek. S ha mondod, miért hát jobb gondot nem viselt magára a magyar? Ez a felelet: hogy királyhoz való hűségét mutatta meg ott is, kire magát és dolgát reá bizta s király directiójában³⁵ nem avatta magát; mert amint most is gyakorta történik, árulónak neveztetett volna. De ím látszik, mennyit használt nekünk az idegen nemből való királyunk; menjünk³⁶ azokra, kik nem régiek.³⁷

A fő végházainkat, városinkat a német vagy maga vesztette, vagy miatta vesztettük el. Budánk német miatt veszett el, mert azt magának akarta kaparítani, mely végre tűzzelvassal gyűtt nemzetünkre. Canisát, Babocsát német király alatt áruló német vesztette el. Győrt is az rontotta vala el állhatatlan árultatás által; de azt visszavették a szegény magyarok. Szigeth végháza német királyunk alatt veszett el, kit erős vitéz bajnokunk, Zríni Miklós, erős, de kevés vitézivel egész haláláig oltalmazott; s meg is tartotta volna azt, bár csak kevés segítséget küldött volna neki német királyunk; de az mint azt könnyen elmúlatta és vontatta,³⁸ úgy kevés gondja volt reá.

Az erős Esztergam várát német commen-

³⁵ Irányítás, vezetés.

³⁶ Ma: térjünk.

³⁷ T. i. nem rég történtek.

³⁸ Ma: elmulasztotta és halogatta.

dant³⁹ vagy kapitány gyalázatos gondviselésével és szunyáta⁴⁰ landszknechtivel⁴¹ játszottatta el. Erős, szép Egret német vesztette el; kinek úgy van, hogy számos német és sok mások mentek segítségekre, de valamint, hogy baba⁴² pompával siettek csak segítségre, úgyszintén a reszkető landsknechtek megijedvén, kapitányok híre nélkül,⁴³ alattomban kiszöktek a várból, és az ellenség gyorsan és nagy könnyen bement a szép várunkba. (Ortéliusból kitetszenek ezek.) Ugyanottan majd 80.000 német, olasz, spanyol etc. úgy megverettetett és úgy elszélesztetett, hogy azt a népet soha senki nem gyűjthette össze többé; ki mindenfelé az országokban elbujdosott és futott volt, mintha mindenütt nyakán lett volna a török. A többiről nem kell szólani; elég, ha országunknak ezek a legfövebb⁴⁴ és kulcsosabb,⁴⁵ hatalmas, erős várai, kiket annyi mind az jó gondviselő és igen oltalmazó németek miatt, és azoknak állhatatlanságok, árultatások, gondviseletlenségek, tudatlanságok által a német királyok nagy hatalma alatt rontánk s vesztünk el. Mindezekkel együtt mennyi sok falúinkat pusztította el az ellenség nem régi idő alatt is

³⁹ Parancsnok.

⁴⁰ Álmos, tunya, rest.

⁴¹ Zsoldos katona.

⁴² Talán: bálba. (Kanyaró szerint talán: babra.)

⁴³ Tudta nélkül.

⁴⁴ Legfőbb, legfontosabb.

⁴⁵ Fallal bekerített.

(hogy a régiről már ne szóljunk), kire csak az ifiúság is reá emlékezik, úgy hogy azoknak számát sem tudhatjuk könnyen. Ki alatt [vesztek] ezek? Tudjuk, hogy ezek az álnok s kérkedő, csak szóval és színnel oltalmazó tutorink⁴⁶ alatt lettek meg. De miért nem viseltek hát magatok jobb gondot magatokra? Felelj: hogyha ezeknek a nagyigéretű, de keveset teljesítő tutoroknak szavain el nem indulván, jól akartak volna magyar uraimék a dologhoz fogni, és gyakor⁴⁷ tanácskozással sérénkedni, találtak volna módot bizonyosan benne, hogy oly formán, mint Erdélyt, megtartották volna országokat jobb renddel, és ennyit el nem vesztek volna benne; falúinkat nem csepegette⁴⁸ volna ily renddel az ellenség; az minthogy Erdélyt sem szerette. És hogy ezek [alatt] a tutorok alatt is jobban nem oltalmazták magokat a magyarok, a sok királyi mandátum⁴⁹ és tilalom cselekedte, hogy derekasan eleiben nem állottak az ellenségnek, és dühösségét vissza nem verték; mert midőn cselekedték is, mindjárt Crimen læsae Maie-statis⁵⁰ árulóknak kiáltották őket, aminthogy az Erdélyieket most is rebelliseknek és árulóknak tartják; s nem egyéb fundamentomból⁵¹

⁴⁶ Tutor = védelmező.

⁴⁷ Ma : gyakori.

⁴⁸ Csepegette = csipegette, azaz lassan elfoglalgatta.

⁴⁹ Megbízás, rendelet, parancs.

⁵⁰ Felségsértés bűnével.

⁵¹ Okból, alapon.

pedig, hanem látván (hogy) az ilyen tutorok és oltalmazók alatt veszni indulnak, azért magok akartak jobb gondot viselni magokra; kiért senki okosan meg nem szólhatja őket; csak egyebaránt is országunknak régi törvényi és dicsíretes szokási mellett megmaradhatnánk. Hogy pedig Mohács mezején, és másutt is, egyszer avagy kétszer igen megverettük nemzetünk, azzal el nem veszítettük volna ennyire az országot; mert sokszor jobban megromlott annál a tatárok által, de azután megint ugyan lábra állott, míg oly királyink valának, kik ugyan szívből igyekeztek megtartásunkra. De az országunk minden romlásának, veszedelmének kezdője, oka, alkalmatossága a külső nemzet volt; és sokkal nagyobb veszedelmére volt a német, mintsem hasznára; aminthogy most is veszten veszünk ugyan szemlátomást. Miért hányja, veti magát, s miért kérkedik tehát? Miért veti szemünkre azt nagy csalárdúl, kinek önnön maga az oka és szerzője? Ugyanis édes magyar nemzet, avval rontottad el magadat, midőn királyid alatt, kik veled nem gondoltak, hallgattál, csendes voltál, és hiveségedet megtartottad; eszvesztőidnek,⁵² gyűlölség-, irigység-, egyenetlenségszerzőidnek szokásitúl [—————]⁵³ az honnat megszegni és bontani megengedted könnyen, hogy az ellenkező héja tollaidat megszaggassa és ne repül-

⁵² Ma: eszed vesztőinek.

⁵³ Itt hiány van a szövegben.

hess; aki mellett tutorid szándéki és kívánsági megteljesednek, és így lassan-lassan körmük közé szoríttatol.

Tehát magyarok vesztették el országokat; megengedhető, de ily fundamentumból,⁵⁴ hogy a németekkel vetettek barátságot, azoknak igen sokat hittek; a dolgot reájok bízták; magok közzé befogadták [s] tanácsokkal éltek; nem különben, mintha valaki álnok rókát a ludak közzé megtartásokra, nyájaskodásokra és őrzésekre [befogadna]; tudniillik kinél jobb módot soha nem találhattunk volna kigondolni az elromlásunknak megszerzésére. Bezzeg ebre bízták volt itt a hájat! Ugyan úgy oltalmaznak-é bennünket a jó németek, amint kérkednek véle és amint majd mindnyájan elhitették magokkal?... A pasquillus-faragó ez okból vitatja, hogy örökessé tegyük országunkat, hogy (úgymondanak) az⁵⁵ és mi magyarok az ő emberségekkal és oltalmazásokkal állunk fenn. Ám látjuk, végházainkban vannak némely nyomorult kemence- és kőfalőrző, maga hányó-vető landszknechtek; építnek ugyan és reformálják⁵⁶ a bástyákat néhol, de azt is nem mívelik jobban a török ellen, mint mi ellenünk.

De mit mível a jó Istenért olyat, amivel nem tartoznék? Azért ő az első fő, hogy a tagoknak gondját viselje; ezt akármely más király is végben vihette volna a tulajdonunk-

⁵⁴ Oly alapon, az okból.

⁵⁵ Ti i. országunk.

⁵⁶ Javíttják.

kal; ennél jobban szénszándékkal is kevesebbet hasznunkra sohasem mívelhetett volna a német, mint most látjuk lenni. Böven megfizeti országunk minden fáradságát. De ebben ugyan úgy van, hogy királyunkra (Isten megtartsa!) nem annyira vethetünk,⁵⁷ ki ártatlanságából talán nem is tudja országunkat, állapotunkat: hanem magunkra és urainkra vesünk, kik sebeinket meg nem mutatják az orvosnak, dolgainkat nem szorgalmazzák, nem is igyekezik végben vinni, hanem mindenünket könnyen elmúlatják. Leginkább másodsor ama fősvény és telhetetlen német consiliariusok⁵⁸ (kiket talán csak ama legszélesebb és mélyebb örvény fog megtölteni!) cselekeszik azt, hogy ne értse romlott állapotunk folyását királyunk, kik elhitették véle, hogy mind jól vagyon a dolog, és így kiverik fejéből, ha mit akarna is mívelni velünk kötelessége szerint. De innét nem kell megutálnunk senkit is, nem illendő; hanem a mi részeinkről csak az felette igen kívántatnék, hogy királyinkat⁵⁹ ösztönöznénk az igasságink és fogadási megtartására; és hogy ez jobban meglehessen, tanácskozással kellene hozzája fognunk és módot kerésnünk benne, amint legrendesebben lehetne az meg.

Hányják ugyan, vetik, hogy sokat fizetnek

⁵⁷ Nem annyira királyunkat okolhatjuk, hibáztathatjuk.

⁵⁸ Tanácsadók.

⁵⁹ T. i. két királyunk volt akkor, III. Ferdinánd és a már megkoronázott I. Lipót „ifjabb király”. (Kanyaró).

a végházainkra: talán azok töltöznek⁶⁰ véle, kik semmi hasznunkra nincsenek! A szegény oltalmazó katonáink hópénzeket szemekkel sem látják, — ha szintén vetnek is néha valami ritka rossz posztót nyakokban, az bizonyára sokban áll⁶¹ országunknak; kinek jövedelme noha kevésnek látszik, de ha ember reá vigyáz és megveti: sokra megyen, akit kitakarnak.⁶² Esztendő által⁶³ azért ugyan nagy rakott szekereket vontanak ki a bányákból. Hol [vannak] a többi királyi proventusok?⁶⁴ Soha nem tér országunk hasznára az közel is,⁶⁵ aki kiméggyen közzülünk.

Tehát nem segítnek bennünket! De hogy higgye el ember, ha az sem igyekezetekből, sem cselekedetekből ki nem mutatódik?⁶⁶ Lásd és fontold meg, mit művelnek velünk.

A végbeli németek magok sem mennek ki az ellenség ellen s nekünk sem akarják engedni, hogy a vérünk ontásárúl elverjük; sőt ha valamely csata történik (mert táplálásokra valót keresni kell szegény végbelieknek, mivel nem fizetnek nekik, hát honnét éljenek?), a német tisztviselők kegyetlenül megbüntetik érette katonáinkat, erre hatalmat vévén magoknak; kihez pedig jussok sem volna orszá-

⁶⁰ Azok kapják meg, kaparintják meg.

⁶¹ Sokba kerül.

⁶² Kivisznek.

⁶³ Egész éven át.

⁶⁴ Jövedelmek.

⁶⁵ Ma: egyáltalán nem válik országunk hasznára...

⁶⁶ Ki nem tűnik.

gunk törvénye szerint. Bezzeg hogy igen mást mutat és hitet el velünk a minapi történet, midőn amaz egyetlen egy tagai országunknak, a négy fő és becsületes négy Eszterházi uraink elrontattanak és eltapodtattanak.⁶⁷ Midőn ez meglőtt, tehát amaz igen dícsíretes Komáromi-(ak) és Győri lompos tisztviselők alattok valóival (mivel egész egy, vagy másfél nappal előbb megtudták, hogy kinn a török, és hol kellessen egyben gyűlni magyar seregeknek) igen könnyen segítségre érkezhettek és megsegítették volna nagy haszonnal édes bajnokinkat, ha amaz álnok pompa és multság (mert másfél napig készítették potrohos testeket és bőrös berhéjeket⁶⁸) nem késleltette volna őket; és ha igaz jó akaratból siettek volna az elrendelt helyre, ahová könnyen el is érkeztek volna: mind meglőtt volna. De bár csak édes vitéz magyar barátinkat bocsátották volna is el előtte, jól lett volna a dolog; de nem akarták; sőt úgy akarták segíteni édes vitézinket, mint amaz, ki a Dunában való merülését látván valakinek és módja lévén a segítségben, mordály⁶⁹ rossz emberségből ugyan nem akarja megsegíteni, hanem bele halni engedni. E szerint cselekedtek ezek is s noha kötelesek voltak [volna] reá. Oh! sírjátok ezen minden szemek és záporosó gyanánt adjatok

⁶⁷ A négy Eszterházi 1652 szeptember havában esett el a vezekényi ütközetben. (Kanyaró.)

⁶⁸ Berhe = bőrös nadrág.

⁶⁹ Mord, maró; v. ö. latin: mordax.

ki sűrű könyveket, a szívbeli fájdalmak jeleit, mert a merő irigység, pokolból származott lelkek és eszközök ragadták el a ti dicsőségteket. Mindazáltal édes elnyugodott bajnokink, fennmarad és fényeskedni fog a ti vitézségteknek dicsőséges híre neve mindenkor. Ugyan [Úgy van] hogy az ütközeten ott volt ama félszemű német kapitány seregével együtt, de ha generalis uram reá nem kínszerítette volna őket a kimenetelre, talán ők ki sem mentek volna; mert azt szokták mondani, hogy veszedelemre nem kell menni embernek, ott pedig ez igen megvolt; — és így elkerülték volna azt, kitül igen szoktak irtózni. De ha ott voltak is, mit használtak, kiben vigasztalásunk lehetne? Midőn a magyarok seregére rohant a török minden erejével, szemlélték azt, de meg nem segítették őket, látván romlásokat, mivel fölötte igen kevesen voltak annyi török ellen. Bezzeg itt mutat[hat]ták volna hűséget, ha egy közakarattal öszvevervén magokat⁷⁰ a magyarokkal, a vagdalkozó uraknak segítségekre rugaskodtak volna; de nem mívelték, hanem mintha szekerekhez löttek volna kötözve, meg nem indultak. Hogy pedig a reájok rohanó ellenségre kisütögették puskájokat, csak történetből⁷¹ lőtt, mert történetből talált reá menni a török; ezt így akarmely polyvaszóró paraszt cséplős megcselekedhette volna, ha oly bizo-

⁷⁰ Egyesülvén.

⁷¹ Véletlenül, esetlegesen.

dalmas helyben⁷² állattattak volna; ez iránt azért nem dicsekedhetünk vélek: innét reájok nézve az ellenség elvitte volna mind a rabokat, rajtok semmit sem adván, mert a török, kit helyekben, mint a sült galambot szájokban vártak, oda nem ment volna, hanem eltérvén, gyalázatjokra, szépen elballagott volna nyereségével.

A Rév-Komáromiak sem magyarokhoz való hűséget mutatták, hanem a magok nagy felfuvalkodását etc., mert jobban jártak volna, ha a magyarokat magok mellé vették volna segítségül, ki könnyen meglehetett volna; de nem akarták, hogy tudniillik vélek köz példájok ne legyen, és valami részről tisztességekre ne legyenek, hanem magok [egyedül] dicsekedhessenek, és a defenziót éppen magoknak tulajdoníthassák; de azt is csalárdul. Ám elvették a nyereséget, kit Isten méltán bocsátott reájok a nagy kevélységért etc.

De építnek és jobbítanak a végekben etc. s így hasznunkra vannak? Úgy van, hogyha lehetne tőlök, új végházakat építenének hazánkban: de nem hogy magyar bírná, hanem német, amint most is nem mondják, hogy Győr és Komárom magyar királyé, hanem a császáré, noha császárok nincs is a magyaroknak. Ebből a fundamentumból⁷³ bánnak Komárommal és Győrrel, midőn úgy rendelték a bástyákat és azokon az álgyúkat, hogy onnét a

⁷² Biztos helyen.

⁷³ Ilyen alapon.

várost belől szintén úgy lőhessék és ronthatás, mint kívül az ellenséget. Úgy de [belől] magyar vagyon: úgy tehát a magyarok ellen fegyverkezik inkább a német Magyarorszában és a tulajdon végházainkban s nem a török ellenség ellen, kivel való békességet, frigyét igen híven megtartja, mert nem akar ellene csatázni, amint igen világosan kitetszik. Nézd szegény Magyarország, hová céloznak a tutorink! most csak szép szókkal édesgetnek bennünket, és minden barátságjeleket mutatnak, csak hogy vesztéssel gyökereshessenek, és praescriptiókat⁷⁴ szerezhessenek. Bizonyára végre igen könnyen csak kimutatnak országunkból és hazánkbul, és érzékenység nélkül elfoglalják azt tülünk; mert az usus⁷⁵ és abusus⁷⁶ oly dolog (tudnák azt prókátorink s itt, hol leginkább kívántatnék, fel nem tátják torkokat), hogy ha annak ellent nem mond senki, végre törvényre és merő igasságra fordul s válik csak kis idő alatt is.

Oltalmaznak tehát bennünket?... Ám kitetszik, s igen találja mondani a török is, hogy néki nincs frigye a magyarokkal, hanem csak a németekkel: tehát a mi királyunk csak a németek részére s nem a magyarokéra szerzett békességet a törökkel; mert másképpen hogy merné mondani azt, ha fundamentuma⁷⁷ nem

⁷⁴ Birtokszerzés elévülés útján.

⁷⁵ Jogi műszó: valaminek háborítatlan bírása.

⁷⁶ Jogi műszó: valaminek használása, elbirtoklása.

⁷⁷ Alapja, oka.

volna, holott a németekkel való szerzett békeség ellen semmit nem mér mondani. Hiszem azon monarcha⁷⁸ a mi királyunk, azon személy esküdt a mi javainkra. Vagy talán a frigy nekünk nem jó, s azért múlatta el⁷⁹ azt? Köll ebben valaminek lenni... Tehát ha nem igyekezik oltalmunkra, mire való nekünk a király? világosan kitetszik penig, hogy nincs gondja reánk. Ki ezeket jobban meggondolja és nagyon tehetsége, bezzeg nem jó lelkiismérettel hallgatja el. Számot adnak róla azok, kikre bízták országunk gondviselését, hogy jobban hozzá nem fognak. Csakhogy leírása ide nem fér; de sok példák és történetek találtnak históriánkban, hogy a magyarok között nagy vérontások, és némely magyar uraknak halálok is lött. Ha (ennek) eredetét nézed, német volt az oka; mert a nagy felfuvalkodás, irigység és gyűlölség fuvójával (mivel másképpen oltalmunk ellen semmit nem tehettek, hanem mindenkor inkább elnyomattattak) addig fúttak, hazudoztak és hamiskodtak, hogy nagy haragokat indítottak és gerjesztettek, midőn tudniillik egy résszel álnokul elhitették, hogy ez halálára [tör] a másik résznek, méltóságából, uraságából, királyságából ki akarja vetni, mind⁸⁰ azon igyekezik. Innet kiki jó példát vehet s vegyen. Innet lött nemes és vitéz ifjú gróf Hunyadi Lászlónak halála, feje vétele

⁷⁸ Uralkodó.

⁷⁹ Ma: mulasztotta el.

⁸⁰ Ma: folyton, mindig.

a László királytól. Mert Ulricus német elhittette vala véle, hogy királyságtól meg akarja fosztani, halált szerevén néki; holott pedig soha csak álmában sem látta azt a nagy jóindulatú, jámbor, emberséggel teljes ifiú. De az bizonyos volt, hogy őtet minden nép az urakkal együtt igen szerették, és véle tartottak. Ezt irigylette a pokolbéli maszlaggal teljes német, ki ugyan onnat vette is érdemét.⁸¹

Hogy nem kell segíteni a magyarokat... (Hallod-é, hogy nem igyekeznek segítségünkre, ki igen bizonyos, mért mondják tehát?) Csak abban kell hagyni őket, had romolják hatalmak etc. Tehát nekünk segítségünkre vannak? Felette igen, ha akarnák, hogy jobban veszénék; sőt csak nevetik állapotunk folyását; most is inkább azon fáradoznak, hogy köztünk irigységet, gyűlölséget gyújthassanak, és egymást magunk megemésszük, hogy inter duos litigantes tertius gaudeat haeres.⁸² A Dunamelléki magyarokat magokhoz kapcsolják nagy hazugsággal és álnok színmutató kedvezéssel; azonban a Tiszamellékieket és Erdélyieket gyűlöltetik, és utáltatják, üldöztetik, hogy így egymást fogyassák. Mi hasznunkra vagyon Ur Isten országunkban ama nagy hajú s hízelkedő német többekkel együtt, kik sok jószágokat szerettek magoknak a hazánkban. Isten látja, hogy nem érdemlik s kár, hogy be is lépnek országunkban. De mennyi kárunkra vannak,

⁸¹ Ma: jutalmát.

⁸² Hogy a két veszekedő között a harmadik örökös örüljön.

ha szegény országunk szólhatna, nyilván kiterjesztené bezzeg előnkben nagy könyvezéssel, zokogással, jajgatással és sírással; kik noha most is megvannak bőven országunkban, de nem akarjuk hallani és érteni. A jó Istenért mi hasznunk benne, hogy mi magyarok úgy gyűlöljük egymást, és üldözzük, az egy németre való nézve?⁸³ Hogy lehet az meg, [hogy] így egymást [annyira] meg akarjuk emészteni, és édes hazánkat idegenyre eresztani ily könnyen? Mért nem egyezünk meg inkább? Miért nem szeretjük inkább egymást oly híven, mint jó fiak apjokat, jó leányok anyjokat, jó atyafiak egymást szokták? Honnét az következnék, hogy mind erősebbek volnánk magunk megtartásában s mind Istennek nagyobb irgalma és kegyelme szállna fejünkre, s a német, s mások nem uralkodnának annyira rajtunk. Az Istennek vére hullásáért gondolják meg az ilyeneket minden magyarink, s térjenek meg; egymásra halálосképpen ne törjenek; mert az egész világ előtt kiterjedt és eláradott nagy utálatosság ez, hogy egymás ellen háborogván és zúgolódván, veszten vesztik és megemésztik magokat.

Vajjon igaz magyar szabadságink és igasságink mellett országunk még lábra állhatna-é?

Nagy híre van ugyan, hogy minden fenállunk a németektől vagyon; de ennek igassága ki nem tetszik sehonnán, bár százszor vigyük is a részekre gondolkodásinkat; az előbbeni

⁸³ Miatt.

feljegyzések ezt nyilván meghamisítják. De valamint hogy nagy hírek szoktak gyakran merő költésbül támadni, úgy van ez is a hír a németeknél éppen elhíttetett erős igasság ez, hogy nálok nélkül elvesznénk; és következendőképpen a magyarok között is azoké ez az erős hit, kik német barátságban mind meg-részegültek, akármit is magokkal elhíttetni könnyen megengedvén, sőt arra ugyan homlok és arccal⁸⁴ dülnek; és mivel a német azt teljes torokkal kiáltja reája való lévest,⁸⁵ ezek is kedvekért azt igen hiszik, felszóval kiáltják és prédikálják. De ám ítélje meg Isten és ember, ha⁸⁶ ezt erősíti-e a mindennapi veszésünk, mód nélkül való fogyatkozásink, mivel népünk ragadton ragadtatik s nem állanak eleiben; és ha nem inkább azt mutatja-é ki állapotunk, hogy veszedelmünkre vannak? Ha a német (úgymond) nem volna a végekben és mellettünk: meg nem maradhatnánk... Úgy-é Erdélyországot sem német, sem spanyol nem őrzi, s hiszem mégis feláll,⁸⁷ és nem fogy, hanem szaporodik nagy békességben? Sőt midőn a német is ellene volna, s még a magyar is (magyar ellen: bezzeg rút dolog! holott a hollónak szemét látta-é az ember, hogy holló ki-vájta volna?), mégis meg tudta magát tartani,

⁸⁴ Hanyatt-homlok.

⁸⁵ Reá való tekintettel (v. ö. latin ratione, német in hin-

sicht, rücksichtlich).

⁸⁶ Vajjon?

⁸⁷ Fennáll.

noha mindenfelől környülvétetett vala ellenségétül.

A némettől, ha igaz, pedig ez a hasznunk, hogy a császár frigyét tart a törökkel; de mennyi kárunkra vagyon mindazonáltal! Erdélynek pedig a magoktól szerzett frigyek hasznosabban megvagyon,⁸⁸ mert nem vesznek így, mint mi. Úgyde a német ellenünk támadna, ha magunk frigyét vetnénk a törökkel... Nemde nem volnánk erősek, ha meg egyeznénk és az ellen, ki mód nélkül háborgatna bennünket, nem tanálnánk segítséget!... Másodszor ugyan királlyá választanánk olyant, kinek tehetsége volna oltalmunkra s jobb gondot is viselne reánk, akárki volna az. Ha mi gondosabbak volnánk a magunk részérül, sokra tanítana abban bennünk a consilium frequens.⁸⁹ Honnan vagyon Erdélynek előmenetele? Bezzeg a serénység, az okoskodás, gyorsaság etc., kik mind a szüntelen és gyakorta tanácskozásból származnak, és innét következik a jó gondviselőség. Ebben példáink lehetnek az Erdélyiek, ha jót akarnánk. S mit mívelnek azok? Azt (nem úgy, mint mi, kik soha egyben nem gyűlünk), hogy minden esztendőben legalább egyszer ország szerint öszvegyűlnek, mind urak a fejedelemmel együtt s mind az alatta valók, és úgy tanácskoznak és végeznek. — Ott nézik és látják el a fogatkozásokat, nem-

⁸⁸ Erdélynek több haszna van a maga-kötötte szerződésekből.

⁸⁹ A gyakori tanácskozás.

csak a jelenvalókból, hanem az elmultakból is; a jövőket meghányják-vetik; az elmultakkal összevetik és így állanak eleiben a veszedelmeknek. Innen hozzák és szerzik ki a gyümölcsös jó gondviseléseket. Így tartják meg magokat. Az expeditiókat⁹⁰ sohasem mulatják el... Bezzeg ha együtt tartanánk régi jó eleink szokási szerint, és egymásnak segítésére, előmentire sietnénk, más állapotban volna országunk!

Tehetségében és mivoltában most is nagyobb és több az Magyarország, hogysem amennyit felőle vélnek a németek. Ezzel, Uraim, gyalázzák, kisebbítik, szólnak, hogy semmi az ő tehetsége, ereje etc. Hogy tudniillik a lakosoknak szívüket kisebbítsék, vélek megútáltassák, őket kétségben ejtsék, az elhagyásra indítsák. Ugyanis a hamis áros⁹¹ gyalázni szokta mindenkor a drága marhát is, hogy annál könnyebben jusson hozzája. De nézd és gondold meg, ha ekkor abban is nem dülne-e meg még országokat mindenben; nem terem-e elég arany, ezüst, kén, vas, ón, só, bor, búza, bőven és mind gazdagságra, mind életre való benne? Miért szunnyadozunk, és miért adózzuk, bízunk csak oly kordéra a német hamis gondviselőkre a bányákat, kik torkig töltöznek a pénzünkkel és kincsünkkel, s minékünk semmi hasznunk benne? Amellett mennyit vontatnak ki Bécsben mind kész pénzü, s mind aranyat,

⁹⁰ Hadi kivonulás, hadjárat.

⁹¹ Ma: kereskedő, vevő.

ezüstöt, rezet etc.; de erről [jobb] nem szólni; mert elől sem számlálhatni, mennyi sok hasznót szerezhetnénk sokféle módon, ha akarnánk serénkedni. Gyalázzák ők bár ezt az országot, de azonban bizonyos az, hogy azáltal vagyon nékiek oly kövér ajakok. Úgy tetszik azért, hogy az innét kihordott kincsen kívül a Magyarországi királyság oly méltóság és tündöklő praerogativa,⁹² nevezetes tiszt, hogy azáltal is nagy monarchának becsületit és aestimatióit⁹³ vészen magának; az pedig legjobb és egyenesebb útja s ajtaja az Austriai háznak a Római királyságra és az Imperiumra. Aki nélkül bizonytalan, ha oly könnyen felhágnának-e a sasok az oly nagy magasra, vagy nem? És így héjában valók minden hánkodások németeknek. De nem csuda, mert a kevélység tulajdonsága ez, hogy akit irígyel és gyűlöl, mennél közebb hozza: annál inkább gyalázza.

Ha azt mondod mégis, hogy csak magunk semmit nem végezhetünk: úgy vagyon, hogy egyedül magunk ennyi ellenségink ellen csak szintén elégtelenek vagyunk; azért méltán folyamodunk másokhoz. Méltán is becsülnünk kell a mostani királyunkat is; de azonban nagy szükségünk vagyon arra, hogy fölötte igen mesterkedjünk és kézzel, lábbal dolgunkhoz hozzányuljunk. És valamint a mély kútban levő kétfelől kezeivel, lábaival megtámaszkodván, kimász; és mint a kémény-

⁹² Kiváltság.

⁹³ Megbecsülést.

tisztító mint valami körmökkel kétfelől támaszkodván magasan fölhang, egyik kőfalhoz s másikhoz is kapcsolván magát, ugyan végben viszi igyekezetit: úgy szintén mi is etc. Érts reá okosan! De miért nem lehetne hasonlóképpen minekünk is előmenetelünk, mint másoknak, sőt sokkal jobban, mert hatalmas erőnk és megfejthetetlen⁹⁴ igasságink és törvényink vannak, kikben ha mód nélkül háborgatna az keresztény minden igasság ellen, bizonyos conditiókkal⁹⁵ más hatalomhoz hajlanánk; s ha amaz háborgatna, az keresztént vennénk segítségül; s ha nem akarná, adnánk utat reá etc. Úgy vagyon, hogy eddig kereszténnyel volt közünk, [és keresztény alatt romlott meg országunk;] de ki más és mi ennek az oka, ha nem rész szerint ugyan mi magunk is és a mi restségünk, gondatlanságunk, részegeskedésünk, egymásunknak megútálása, megvetése. Mi⁹⁶ nem így kellenék egymással bánnunk, mint eddig; hiszem egymásnak elővitelében, segítségében mindenképpen fáradnunk s munkálkodnunk kellenék; ezt pedig a közönséges jókra nézve: hogy volnának, kik azt is, és mindnyájunkat oltalmaznának és pártunkat fognák.

Hogy pedig a német avval gyalázza országunkat, hogy annyi tehetsége már nincsen, mivel királyát táplálja és eltartsa tisztességesen:

⁹⁴ Megtörhetetlen.

⁹⁵ Feltételekkel.

⁹⁶ Mint, mennyire.

erre rövideden azt mondhatni és felelhetni, hogy az, aki fejünk, és aki országunknak jobb részét lompos, állhatatlan és gondviseletlen népével elvesztette (amint oda feljebb meg-
látaszott ez az igasság): azon darabját országunknak visszavegye, hozza rendben, űzze ki az ellenséget bőséges földünkбől, és így lészen elegendő helye, jószága és jövedelme a király konyhájának.

De ha Magyarország Austriát és Styriát most is eltarthatja nagyobb részrűl; sőt nem csak Német-, hanem Olaszországnak is nagy segítségére vagyon sok szükségében: miért tehát nem adhasson ételt, italt és köntöst királyának? Fognának csak jobban a bányákhoz és más dolgokhoz, lenne pénze is elegendő. Ezenkívül miért kellett ama nagy uraságokat, némelyeket csak oly könnyen, elajándékozni, és nem inkább a koronához csatolni, kapcsolni; vagy talán inkább attúl elidegeníteni? Miért kellett nagy jószágokat adni a németeknek országunkban, kik semmi hasznára nincsenek országunknak; sőt közöttünk úgy vannak, mintha mérges kígyót viselnénk kebelünkben, nem inkább illet volna-e ezeket a koronának tulajdonítani? De mindezeknek voltak bizonyos okai, végei kétség nélkül; hogy tudniillik az ilyen kedveskedés nagyobb szabadságot nyerjen a németeknek országunkban és közöttünk akármit is bízásban⁹⁷ mívelni...

⁹⁷ Bízvást.

Ezekről így gondolkodván, mindazonáltal ebből a példázatból, ki a kérkedőknek hívságos kiáltások hamisítottat meg,⁹⁸ nem hozattatik az ki, hogy királyunkat megutáljuk, megvessük, attúl elálljunk, hogy egyszer elválasztottuk. (Más dolog van a választásban, ott igenis meg kell tartanunk szabadságunkat!) Hanem inkább megmaradván hűségünkben, azokat, kikre köteles hiti szerint, igen szorgalmazzuk, hogy megtartsa, és teljesítse; igasságink és szabadságinknak az ő folyásában való nemesak hagyására, de elővevésére; s leginkább a végházakban őket (így) serkenygetni úgy siessünk és serénkedjünk, hogy semmire se jobban az egy Isteni tiszteleten kívül. E végre kívántatnék bezzeg a gyakran való derekas öszvegyülések az uraknak, hogy ugyan derekasan meglátnák, és értenék országunk dolgait, okait megvizsgálnák és felkeresnék: miért hogy inkább hátra, nem elő megyen állapotunk s mint kellenék azt megjobbítanunk? miért nem teljeseznek be a statutumok?⁹⁹ miért nem lesznek meg az effectuatiók?¹⁰⁰ Az holott mindaddig sem kellenék nyugodniok, amíglen rendben, folyásban és végben nem vinnék ezeket. Hogy idegenek gyökerezzenek hazánkban, kinek súlyosságát noha most némelyek nem

⁹⁸ ..., mely a kérkedőknek hívságos kiáltását hamisítja (cáfolja) meg...

⁹⁹ Határozat.

¹⁰⁰ Fogyanatosítás, teljesítés, végrehajtás.

sajdítják,¹⁰¹ de szegény maradékink bizonyosan igen megsiratják: azt semmiképpen ne engednék, törvényinket és igasságinkat csak szintén ellenek támasztván. Hiszem kiesoda az, ki maga határán és földén megengedi, hogy más építsen és praescribáljon?¹⁰² Nemde nem magyaroké a Magyarország? Tehát miért kellene megengednünk, hogy a tulajdonokon így elhatalmazzanak¹⁰³ az idegenek és ellenségink inkább, hogysesem mint jóakaróink; hogy itt nekünk parancsoljanak és ennyire praejudicáljanak¹⁰⁴ minden igasságink ellen, ezt éppen majd a földre tapodván. Vajha a jó és gyakor conferentiák, discussiók¹⁰⁵ és tanácskozások által szívünkben mélyen beeresztenénk ez ilyen praejudiciumokat¹⁰⁶ és praescriptiókat!¹⁰⁷ Bizonyára szemünkből nemcsak csordulnának a könyvek, hanem forrás gyanánt folynának merő keserűségnek ízével; és ez ilyen keserűség talám felindítana bennünket arra, hogy kézzel, lábbal, tűzzel és vassal igyekeznénk; és az ilyen mód nélkül való dolgoknak eleit vennénk, az ellenünk meglöttekét penig elrontanánk. Mert különben a következő szegény nemzetünknek [nemzedékünknek] merő mérget és epét hagyunk örökségül.

¹⁰¹ Ma: sejdít, sejt.

¹⁰² Parancsoljon.

¹⁰³ Elhatalmasodjanak.

¹⁰⁴ Ítéljenek.

¹⁰⁵ Eszmecsérék, megbeszélések.

¹⁰⁶ Határozat, ítélet.

¹⁰⁷ Parancs.

Lenne-é hasznunkra nékünk, magyaroknak, ha a német szert tévén reá, visszavenné a töröktől elfoglalt részeinket?

Nyársokat kirángatván, a békességes helyen igen hánykodnak ugyan a németek és csak egy is közzülük ötre, s hatra, néha pedig tízre is meri magát írnya.¹⁰⁸ De ez csak hívságos nyughatatlanságbúl és kevélységbúl vagyon; azért Isten is úgy segíti őket.

Ám látjuk, mennyit végeztek eleitül fogva ama roppant német, olasz, spanyor nemzetekbúl való nagy seregek az egy török nemzet ellen, kiket nagy hatalmok fenviselésével, és számnélkül való sok népekkel a tengereken túl, a világ utolsó részire kellett volna üzniek, vagy éppen eltörlenie a föld hátárúl. De nemcsak el nem törlették, hanem inkább őket a törökök igen gyakran megvervén, vissza is üztek a német hegyek közzé; és azzal alkalmatosságot adtak néha az elhatalmazásra, és hogy a mi országunkat megrontanák, annak nagyobb részét elfoglalnák. Sőt ugyan ő miattok vesztünk mi el ennyire, mert mi magyarok reájok támaszkodván, és magunk között meghasonlván ő miattok, a tulajdonokkal nem sokat gondolánk. Azonban a török sokkal jobban felgerjesztetett és indíttatott ellenünk. Soha el nem hitetheti magával senki is, ha a históriákat jól általlátja, hogy a szegény Magyarországnak ügye erre a siralmas állapotra jutott volna, ha német soha belé nem jött

¹⁰⁸ Azaz: tizzel tartja magát egyenértékűnek.

volna. Ám kitetszik abból is erős hatalmok, mint a Komáromi száz vagy több vasas német a mező közepett magok rendtartása szerint merő kőfalak gyanánt való erősséget csináltak magokból, és a 200 vagy 300 rosz török ellen oly igen megtartották magokat, az ellenséget pedig mind lerontották¹⁰⁹ etc. Scilicet:¹¹⁰ hogy néha a magyarokkal együtt levernek a törökben, az nem csuda, mert könnyű kopaszt bevertválni, és hat ökör után a taligát tolni: mivel oly helyen nem reájok támad a török, hanem csak szintén a szegény magyarokra fordítja minden erejét. Így amazok hiszem könnyen szórtatják¹¹¹ a golyóbisokat, ha vagyon szelek¹¹² és porok. Nó, kilátszik, hogy nagyobb a híre a német vitézségének, hogysem a tehetése. Öltöznék csak a török is, vagy más, úgy vasban; venne port, ónat magához bőven; tartana együtt erős öszvefogással: megválnék akkor sokkal inkább, mennyit használna, és mint mehetne elő nagy dicsekedésével a gyenge német, vagy mint, s hol tartoznék meg inkább.

De ámbár visszavennék is a németek az elveszett várainkat (kivel hiszem igen is tartoznának mind Isten, mind e világ szerint, mert ők vesztették el minden bizonnyal jobb és főbb végházainkat, az mint följebb igen meglátzott; ezt nem tagadhatja senki, ha a német

¹⁰⁹ Gúnyos célzás a vezekényi ütközetre. (Kanyaró.)

¹¹⁰ Tudniillik.

¹¹¹ Szórják.

¹¹² Szójáték a cél és szél szavakkal. (Kanyaró.)

Ortelius historicus maga megvallja és leírja) országunkat megszabadítanák, kinek örökös királya volna, nekünk mi hasznunkra volna országunk, ha amint mostan pogányoknak és ebeknek neveznek bennünket, akkor ugyan mint azokat, úgy tartanának bennünket? Hallhatjuk, mint bánnak most is a szegény Győriekkel és Komáromiakkal, szegény magyar hazánkfiaival, minden igasságink és törvényink ellen; akkor jobban felfuvalkodván, éppen eltapodnák nemzetünket és eltörlenék, rabságra vetnék azt. Ne higgy a németnek, és semmi hízelkedő, édes beszédinek, s hízelkedésinek, hazugságinak! Benne termett a vas-tag kevélység és felfuvalkodás, soha azt el nem hagyhatja. Valahol van alkalmatossága, most is rugdoz, gyaláz téged; előmeneteledet nem kedveli; ha lehetne, mindenütt feletted volna és fejedén járna. A mostani királynak szelídségében se bízzál, mert ez nem sokáig tart; elmulik az ember, mint a nap fénye változik: ki tudja, mely tyrannus uralkodnék nemzetünkön ez után? Innét kitetszik azért: nemhogy nemzetünk örökösül a német alá vetné országát, de jobb és hasznosabb volna egy lábíg elveszni néki, mintsem arra hajlani etc. Mert jobb egyszer megválni a kegyetlen ínségből, mintsem abban örökké megmaradni. Ezekből a többit értse meg az okos magyar, kiket mostan itt elhallgatni jobb, hogysem előhozni.

A religióban¹¹³ való különbségeket ami illeteti.

A papság, más szerzeteken valókkal együtt, elhitette a katolika religión valókat, hogy mi-
 ólta az evangélikusok Magyarországnban szár-
 maztanak, azólta az országnak és annak lako-
 sinak nemhogy előmenetelek lett volna, de sőt
 inkább naprúl-napra romlása, pusztulása és
 fogyása vagyon; ha azért országokat előbbeni
 karban akarják hozni és állapotban, és magok
 szerencsáját elővinni, tehát elsöbben is minden
 úton-módon az evangélikusokat gyomlálják ki
 maguk közzül. Mely dolgot a német nemzet is
 eszében vévén, a pápista uraknak igen taná-
 csolják, hogy ez iránt mind az Istennek ked-
 ves dolgot cselekesznek, s mind pedig az or-
 szágnak megszabadítására céloznak. Mely ta-
 nácsnak a papság részéről nincs egyéb oka,
 hanem hogy, most is övék lévén az elsőség,
 annakutánna mindeneket sine discretione Sta-
 tuum et Ordinum tanto minus cujusque Per-
 sonae szabadosan regnálhatnának;¹¹⁴ és nem-
 hogy valakiket tanításokkal gyarapítanának a
 hit dolgában, sőt magoknak a tanúság helyett
 uraság légyen conditiójok.¹¹⁵ A német nemzet
 viszont arra céloz: az evangélikusok kigyomlál-
 tatván az országból, nem lenne annakutánna
 az Országos Gyűlésben annyi személy, aki ma-

¹¹³ Vallásban.

¹¹⁴ Tekintet nélkül a Karokra és Rendekre s még ke-
 véssbbé bármiféle személyre, szabadon uralkodhassanak.

¹¹⁵ Allapotjuk, állásuk.

gyar szabadságot merné oltalmazni; mert ha némelyek találkoznánk is, akik megszóllálnának, azokat is, kit adománnyal, kit valami tisztnek avagy expectatiónak¹¹⁶ ígíretivel, alliceálnak¹¹⁷ és lekötnének, némelyeket pedig fenytéssel és disgratiával¹¹⁸ leültetnék.

Amint néhai Pázmány Péter cardinal publice¹¹⁹ megvallotta, a magyarországi szabadság csak addig fog tartani, míg az evangélikusok oltalmazhatják. Nem is ok nélkül, mert ők szegények sem adománt nem várnak, sem tisztet nem sollicitálnak,¹²⁰ expectatiókkal sem affectálják¹²¹ magokat; az eleink vérevel szerzett szabadságot pedig a félelmen és disgratián el nem adják és ha szintén német uram mire intendálna¹²² is, az evangélikusok kiváltképpen ellenzői. El is hitetheti magával, hogy a haereditariumságra való bocsátkozást¹²³ nemhogy cselekednék, de még a nevét is disgustussal¹²⁴ hallják, igen előttök viselvén¹²⁵ a szabad ország titulusát és a szabad királyválasztást. Ezenkívül is semminemű módjok és hatalmok nem lehetne a katolikusoknak,

¹¹⁶ Reménység.

¹¹⁷ Magukhoz édesgetnék.

¹¹⁸ Kegyesztés.

¹¹⁹ Nyilvánosan, nyiltan.

¹²⁰ Nem törekednek arra aggodalmasan.

¹²¹ Nem hitegetik magukat adományok reménylésével.

¹²² Törekednék.

¹²³ Az örökösödési jognak elismerését.

¹²⁴ Nemtetszéssel.

¹²⁵ Szemük előtt tartván.

hogy a statusok¹²⁶ közzül valakit akarhatja kívüül a maguk religiójára kinszeríthetnének, sőt még a maga jobbágyi és pórjai közzül is egyet sem hajthatna ki evangelika vallásábúl; mivel a Szent Irás szerint a hit Isten ajándéka lévén, a Szent Lélek a szélnek módja szerint ott fúna, ahol akarna. E mellett a mi politiánk szerint koronás király urunk Ófelsége mind királyi diplomájával, s mind penig hittel kötelezte magát, hogy maga, sem penig az alatta valók közzül senki meg nem háborgatja az evangelika valláson valókat, hanem mindeneket szabadosan megtart és tartat Ófelsége vallásában.

De talán találhatna a clerus¹²⁷ ennek nem observáltatásában¹²⁸ módot, olyat nem találhat, mellyel sem ő, annyival is inkább más, Istenét meg ne bántsa; mert tudnivaló dolog, hogy data fides, non et civibus, et subjectis suis, sed et hostibus illibata servanda est.¹²⁹ És noha láttatott a clerus módra mutatni László királynak a törökkel való frigyének felbontásában, amely Isten előtt elégséges nem lévén, igazságos ítéleti szerint, azon törökkel való hádban életét elvevé; Lajos király is Mohács mezején (hihető, hogy az evangelikusoknak kigyomlálása végett csinált két articu-

¹²⁶ Karok.

¹²⁷ A papság.

¹²⁸ Figyelembe nem vételére.

¹²⁹ Nemcsak a polgároknak és alattvalóknak, hanem még az ellenségnek adott szót is meg kell tartani.

lus¹³⁰ lón oka) a maga seregétül eltapodtaték. Félő, hogy [ami] egyen-kettőn megtörtént, másoknak is meg ne eshessék. Nem hitethetik el magokkal a catholica valláson valók a clerus-sal együtt, hogy a német nemzet a religio színe alatt a regiót affectálja.¹³¹ Noha példa lehetne nekik Morva, aholott is elsőbben vallásokban reformálván a statusokat, annakutánna generális gyűlés indicáltatott¹³² nekik, melyre második Ferdinánd császár magát absentálván,¹³³ credentialissima¹³⁴ mellett köveit olyan instructióval¹³⁵ bocsátotta Berembe,¹³⁶ hogy valamit azon követek nevével fognak parancsolni, mindenekbül a'tévők legyenek. E mellett feles militiát is adjungáltatott¹³⁷ melléjük. Azonban a gyűlés helyén a császári követek egy meztelen pallossal együtt letették előttök a credentialist, melyet annakutánna publice megolvastatván, azontúl azon Ófelsége nevével parancsolták a clerusnak, úgy mint statuum praelatorum,¹³⁸ hogy mindjárt mind külső szabadságukat letegyék és az Ófelsége gratiájára submittálják¹³⁹ magukat. Mert látták, hogy az

¹³⁰ Törvénycikk.

¹³¹ A vallás ürügye alatt az országra áhítozik, annak birtoклására tör.

¹³² Hirdettetett.

¹³³ Meg nem jelenvén.

¹³⁴ Hitlevél.

¹³⁵ Utasítás.

¹³⁶ Berény; Brünn régi magyar neve.

¹³⁷ Katonáságot adott melléjük.

¹³⁸ Egyházi főurak.

¹³⁹ Kegyére bizzák.

Ófelsége militiaja a várost környülfogta volna és valaki a'tévő nem lenne, a hóhérok ott kinn készen várnák, mindjárt életétül megfosztatnék: úgy vagyon, eléggé disputálták¹⁴⁰ a szabadságot, de sok hosszú beszédek után készebbek lévén szabadságokat gyalázatosan elveszteni, hogysen szabadságokért dicsíretesen szenvedni, attúl az naptúl fogva szabadságoktúl megváltanak és magokat a gratiára submitálták. Annakutánna mindjárt az uri statussal¹⁴¹ hasonló móddal szabadságát elvesztették; azután viszont a nemességgel letétették; utolszor penig a szabad városiakkal azont cselekedtették. És így az egész statusok közönségesen egy nap minden szabadságokat félelemért elhagyták: hasonlót várhatnának a magyarok is magokra és tökéletesen elhíhetik, hogy a religio szabadságával régiójoknak is ősi szabadsági megváltoznának; és annakutánna nem diploma szerint, hanem a városok kapúira, és egyéb közönséges helyekre függesztendő decretumokkal¹⁴² s parancsolatokkal bírattatnék országunk; s nem is ők esküdtetnék a királyt az ország szabadságinak megtartására, hanem a statusokat esküdtetnék a király hűségére és úgy nyilván ezen proverbium¹⁴³ rajtok teljesednék: sic solo, sic jubeo,

¹⁴⁰ Vitatták.

¹⁴¹ A világi főurak kara.

¹⁴² Rendeletekkel.

¹⁴³ Közmondás, szólásmód.

sit pro ratione voluntas.¹⁴⁴ Amelyben mind e mai napig is lehajtva nyög Csehország, a több haereditaria provinciákkal¹⁴⁵ együtt, akiknek nyomorúságit jobb elhallgatni, hogysem mint kimondásával valakit offendálni,¹⁴⁶ mivel az igazmondásért gyakorta be szokott embernek feje törni...

Hogy a nemes magyar nemzetnek országa jó gondviselés[é]ben szüntelennek és nyughatatlannak kell lenni, ha azt bírni akarja, és miképen lehessen az legjobban és hasznosabban.

Szegény magyar nemzet, bezzeg igen elfogyattattál, s nagy árvaságra és özvegységre jutottál, hollott nincsen, ki ügyedet felemelje; nincsen, ki fogjon gondviselésedhez derekas igyekezettel. Vannak ugyan hatalmas fiaid, de merő feledékenységben vettek. Ország gyűlésében kezdettek vala (ugyan) a dologhoz, de erről talán már meg sem emlékeznek.

Bezzeg dicsíretesen cselekedett a nemes ország, hogy négy dolognak eleit vette: 1. Hogy a németen kiadott. 2. Hogy magunkféle népet szerez a végekben. 3. Hogy a haereditarium praetensiót¹⁴⁷ semmivé tette. 4. Hogy az némely igen szorgalmaztatott confirmatiót¹⁴⁸ elfelejtette etc. Ezeket, ha félben nem hagyja, ha-

¹⁴⁴ Így akarom, így parancsolom, megokolásul szolgáljon akaratom.

¹⁴⁵ Örökös tartomány.

¹⁴⁶ Megsérteni.

¹⁴⁷ Az örökösödési jog elismertetésére való törekvést.

¹⁴⁸ A jezsuiták bevétele, megerősítése. (Kanyaró.)

nem *prosequálja*,¹⁴⁹ gyakorolja és beteljesíti, azután is ellentáll, törvényünket és igazságinkat feltámasztván igen serényen az ilyen kérések ellen, tehát jó reménységünk lehet. De ugyanis mi hasznunk vagyon a végbeli németekben? kárunk penig és ártalmunk bőven, amint oda feljebb bőven kitetszik.

Azért *salva omnium Pace, et secundum Jura et Privilegia nostra*,¹⁵⁰ nyilván következik, hogy mivel királyunk, urunk Öfelsége, nem látja, nem is érzi, nem gondol annyira fogyatkozásinkkal, nemzetünk, országunk mindennapi romlásával, fogyásával, veszedelmével: a mi nemes és méltóságos magistrátusunk, a magyar uraink magok tartoznak, s tiszteknek kötelességéből kinszerítettnek gondviselésünkre, nyomorúlt állapotunk felemelésére etc. Ha kérded tovább: miben és mi módon? Csak így okoskodván magok: azt, akinek hasznát vehetjük, megtartsuk a magyarok között. Ha úgy ítélnék és mindenképpen a magyar tisztviselőinktől akarnának függni: nem ártana a külsőben is, kiknek kedvek volna hozzája, és alkalmasak volnának reá, megtartani a bástyákon való vigyázásért, (és) a kőfalaknak őrizéséért. Noha a csatázók közzé is elegyíthetnének benne: de úgy kellenék elosztani őket, hogy mi félénknek számok mindenütt, és mindenképen nagyobb volna a külsőknél.

¹⁴⁹ Folytatja.

¹⁵⁰ Mindnyájunk békéjének megőrzésével, jogaink és kiváltságaink szerint.

A nagy és sok károknak eltávoztatására, kik a különböző tisztviselők között igen gyakorta történnek (innét lett, hogy a Nagy-vezekényi ütközetre semmit sem siettek a Komáromi és Győri álnok német tisztviselők, sőt késlelték a dolgot, hogy elmuljék nálok nélkül a csata), felette igen szükséges az, hogy semmi német főtisztviselőt ne szenvedjenek a végházakban; hanem csak olyakat, kik a magyar kapitányoktól függjenek és azoktól hallgassanak. A tisztekre emeljenek mi félénket. Hiszem elegendő vannak, mind vitézségben, mind okosságban híresek (nevesek); ha szintén nem annyira előkelők is: annyival nagyobb kedvek és gondjok leszen arra, hogy hivataljokban tökéletesen és hasznosan eljárjanak.

Ezen kívül fogadjanak elegendő hajdút, katonát¹⁵¹ azzal a költséggel, kit a külsőkre vesztegetnek; azokkal jól felfegyverkezvén, erősítvén és oktattván, jó rendben állatnak, és állhatatos öszvefogásra és együtt tartásra, egyezésre leginkább megtanítsák őket. Vasban is öltöztessenek benne¹⁵² kiket a sereg eleiben állíthassanak az ellenség impetussának¹⁵³ és vakmerőségének (elrontására, kisebbitésére, merészségének) elvételére; ki ha elsőbbben is megrontatik, azontúl elveszti szívet, és így ezek könnyebben bánhatnak vele. Ezt ily formán egy néhány ízben próbálják csak, és szor-

¹⁵¹ Hajdu = katona; katona = lovas.

¹⁵² Ma: közülük.

¹⁵³ Támadás, roham.

galmatosan gyakorolják: meglátják bizonyosan, hogy csak erős seregekben álljanak, s úgy menjenek szemben mindenkor az ellenséggel, kimondhatatlan nagy haszonnal fognak járni. Ebben pedig nincs oly, ki meg ne lehessen: nyuljunk hozzá! A vitézlő rendnek meg kell tehát fizetni, ha akarjuk, hogy hasznunkra legyen; az övét meg kell adni néki, hogy ne praedáljon,¹⁵⁴ a szegényeket és uton járókat ne háborgassa, se nyomorgassa. Oly gondot kell reá viselni, és úgy kell reá vigyázni, hogy mindenkor rendben és száma egészen legyen meg. Ha ki kell menni néki az ellenség ellen, bizonyos hely rendeltessék az öszvegyülekezetre; hogy sok felől egyben gyűlvén, meg egyezvén, és erősödvén, okosan és így bátrabban is járván el a dologban, ne kárunkra mint eddig, ki csak a jó gondviseletlenségből származott, hanem igen hasznosan, dicsíretesen menjen elő dolgunk. Hogy pedig ez annál jobban menjen végben, igen kívántatik, hogy a nemes magistratus maga is gyakran megtartja [megtalálja?] a végházakat, meglátogassa, megszemlélje és vizsgálja a fogyatkozásokat, kiket mindjárt helyben hozzon; így a károkat eltérítvén, mindeneket jóra fordítson; a vitézeket s leginkább a tisztviselőket igen szépen, módosan megintse, s gerjessze a jó vigyázásra, gondviselésre, hűségre és egyességre. Lesz ennek haszna kétség nélkül, mert ha az ember szép szavának annyi ereje vagyon, hogy sok

¹⁵⁴ Fosztogasson, raboljon.

beszéddel nagy dolgokat viszünk véghez: miért nem hajthatnánk ezeket is akaratumk beteljesítésére, holott béreket megadjuk és szépen bánunk vélek. Kik a szép szót nem akarják követni, azzal másképpen kellenék bánni és példát is néha statuálni és tenni. Hogy (ez) a *visitatio*¹⁵⁵ annál hasznosabb lenne, tehát elrendelt más gondviselők lennének, kik szüntelen csak a végek történetire és dolgok folyására volnának figyelmetesek; jönnének és menének; jobbítanák a fogyatkozásokat, a károkat és következő veszedelmeket eltérítnék; mindent jóra fordítanának. Bezzeg így lenne jó folyása és előmenetele végbeli dolgainknak! De vajjon ez miért nem lehetne meg igen könnyen országunk nagy hasznával; csak a tanácskozásra akarnánk magunkat adni, és dolgainkat szívünkre bocsátani. Nemde nem volna-e jobb az, hol mindenünk közönségesen szaporodnék, dicsíretet, hírt, nevet szerezniék magunknak minden nemzetnél, és amely alkalmatossággal mindnyájan minden jószáginkban¹⁵⁶ nevelkedniék, gyermekink jó példainkat követniék és így nemzetünk mintegy természetfolyástúl a jószágos cselekedetekre hajolna: hogysen mint a tobzódásra, részegeskedésre, ahonnan minden vétek és gonoszság ered, egymás gyűlölésére, üldözésére, a henyélésre, részegségre, túnyaságra és minden rút, utálatos hajlandóságra adnunk magunkat; az

¹⁵⁵ Szemle, felülvizsgálás.

¹⁵⁶ Ma: erény.

honnan nemcsak semmi a hasznunk, de tenger a kárunk, veszedelmünk, fogyattatásunk?

De [amint] szüntelen való a népünk ostromlása, vérontása és sok veszedelme, [éppen úgy] csak szüntelen tanácskozás és serény akarat kell arra. Tegyük csak félre a rút, részegeskedő, megrögzött szokásinkat, mindjárt akaratunk is jobban hajol az ilyen jókra; azért csak akaratunkon áll ez, és mentségünk nem lehet.

Talán mondaná valaki, hogy sok tisztviselők kívántatnának a végekben, nincsenek, hol vegyük azokat? Vajki jó tisztviselőket és elegendőket találhatunk, csak ne resteljük a kevés bajmólódást, tegyük félre a rendetlen affectiókat¹⁵⁷ és irigységet és fősvénységet. A törökök és más nemzetek is nem nézik emberben a gazdagságot, avagy nevezetes nemzetséget; hanem arra vigyáznak, aki legserényebb, okosabb, erősebb és vitézebb. Azért tudván, hogy az okos és vitézettel többet vihetni véghez, aki tudniillik jó napjaitúl elmaradván, csak az ő hivatalára vigyáz és arra rendeli minden erejét, mennél jobban megfelelhessen tisztinek: az ilyeneket választják ök és emelik fel a tisztekre; ezeket, mint jó okos kalaúzókat, állhatatos vezetőket rendelik a seregeik eleiben és így vagyon gyümölcse cselekedeteknek. Miért ne kellene nekünk is ezt mívelnünk? A közönséges rendbűl vannak mind okossággal, s mind a merész, vitéz szív-

¹⁵⁷ Hajlam.

vel bíró előkelő¹⁵⁸ legények, tizedesek, hadnagyok és kapitányok.

Azért ha generálisra vagyon szükségünk, lesznek vagy fő- vagy vicegenerálisok, és kapitányok; ha az igaz okos tanács azt hozza magával, azokat emeljék fel. Ha nincsen valahol jó kapitány, nem is találni, de lege ordinaria¹⁵⁹ vannak vitéz hadnagyok és vajdák; ha nincsenek hadnagyok, találatnak vajdák, tizedesek; és a tizedességre találatnak jobbnál jobb legények, hogy felemeltessenek. Soha penig nem kellenék elmulatni, hanem e szerint a vacantiákat¹⁶⁰ mindenkor megrakni, és teljesen s rendessen tartani mindeneket. Hogy szegény néha a legény, azt nem kell nézni, hanem vitézségét, emberségét, kivel hasznot tehet országunknak. Nem jobb-é az értelmes szegény legényt emelni a tisztre, és azt inkább megsegíteni másunnat is, csak hasznot szerezzen és jó állapotunk folyását előtaszítsa; hogysen a nemeseket és gazdagokat arra választani, kiknek azonban sem vitézségek, sem okosságok annyira való nincsen, és akik alkalmatosságok szerint a tobzódásnak és lágy életnek adják magokat, tiszteket félre tévén, jószágokat látogatják, abban töltik nagyobb idejeket, hogy azonban nagy károk essenek a végekben és jó dolgunk folyása vagy megállítassék, vagy veszélyre fordítottassék? A haszonra vi-

¹⁵⁸ Itt: jóra való.

¹⁵⁹ Törvényes, rang szerinti sorrendben.

¹⁶⁰ Üresedéseket

gyázó gazda és úr derekas dolgait nem a nemesre és gazdagra, hanem az okosra, ki helyesen és gyümölcsösen viszi végben, csak a serényre bízza; a gondos szolgáját küldözi az expedíciókra.¹⁶¹ Így kellene tehát a magistratusoknak is mívelni, ha jónkat és országunknak hasznait, és igyünknek előmenetelit kíváná. Így lehetetlen, hogy jól nem lennének mindenek.

A költségről lehetne talán nagyobb kérdés. De ha rendben hoznák a proventusokat,¹⁶² ha a sok hamis perceptorokat¹⁶³ és adminisztrátorokat,¹⁶⁴ a sok bányákon való officiálisokat¹⁶⁵ megszorogatnák, jobb gondot, nagyobb vigyázással viselnének reájok: innen sem lenne igen nagy fogyatkozás. Az Istenért, hiszem a világ látja, mennyi és mennyire megrakott szekerek, hol pénzzel, hol rézzel, hol ónnal, ezüsttel, arannyal vontatnak ki országunkból minden esztendőben: ezt és ehez hasonlókat nem volna-e jobb a végek hasznaira fordítani? Miért kell azokat könnyen másuvá engedni? Ehez hol [vannak még] a vármegyék, (ehez) ama gazdag szabad városok és faluk, hogy ezek ne contribuáljanak¹⁶⁶ az ország javaira, hanem csak teljenek gazdagsággal, hízlalják a potrohos tiszteket, turjanak gazdagságok-

¹⁶¹ Hadi kivonulás, hadjárat.

¹⁶² Bevételek, jövedelmek.

¹⁶³ Átvevő, adóbehajtó.

¹⁶⁴ Kezelő, pénztáros.

¹⁶⁵ Hivatalnokok.

¹⁶⁶ Hozzájáruljanak.

ban, neveljék csak gyönyörűségeket; s ezt így csak könnyen meg kell engedni, hogy bőven ne segítsék a végházakat? Hiszem, ha valamely ezt a jót nem akarná, megértenők, hogy a végbeliek sereggel reájok menjenek, és éppen mindenekbül kiforgassák, éppen elfordítsák az olyan etc. Ezen kívül, hogy ne szóljunk a több közönséges jövedelmekről, és bőségek alkalmatosságiról, sokan annyira gazdagok, hogy turnak pénzekben, kiben el is temethetnék; azt veszélyre bocsátják; nem akarják semmi jóra fordítani, hanem a földet és a szerecseny lelkeket,¹⁶⁷ vagy penig az idegeneket gazdagítják vélek. Oh Úr Isten, hol az okosság az olyanoknál? Nemde nem használhatnának-é országunknak az olyanok? nem szerezhetnének-é magoknak örökös hírt és nevet, halhatatlan tisztességet, és dicsőséget? Ha tudniillik szegény megromlott végekre, a szegény szakadozott, és éhséggel, szomjúsággal félig elhalt hajdúkra és katonákra osztanák azokat; majd többet cselekednének, mintha másutt egyházra, vagy szegényekre osztogatnák az olyan balgatók. Kit¹⁶⁸ más cselekszik ehhez hasonlót, igen javalják és dicsérik, azonban magok elmulatják, hanem inkább veszendőben bocsátják mindeneket nagy gyalázatokra, és lelkeknek is nagy kárával.

Ha pedig olyan gazdagságokat nem akarják

¹⁶⁷ Szerecseny = fekete. Szerecseny lelkeken valószínűleg papokat ért a szerző. (Kanyaró.)

¹⁶⁸ Kit *ki* helyett áll. Ma így mondanók: Ha más valaki...

a közönséges jóra fordítani, csak magoknak is használnának véle: erősítenék magokat fegyverrel és néppel, hogy hatalmasságok terjedne, dicsőségek nevelkednék a külsőknél, kik tudnák meg, a magyaroknak hogy ereje legyen. És így mindenkor készen lévén a hadakozás, és szükséges idejében lábra állván, úgy magokon kívül országunknak nagy hasznára lehetnének; de nem cselekeszik, hanem tékozzolják, vesztegetik, vagy haszontalanul szórják a tobzódásra jövedelmeket és így igen fosztják magokat mind a tehetségtől, s mind hírtől, névtől. Noha bizonyosan elhitethetnék bár magokkal, hogy velünk együtt nincsen helyén dolgok, és azt sem tudjuk, mely elközelítendő esztendőben vagy holnapban zenebona támad országunkban, és mindenfelől környülvesznek bennünket az ellenségek.

De kicsoda vagyon országunkban s vajjon kicsoda az, ki, noha módja lévén benne, országunkkal jót tenni igyekezzék? Ki áll a közönséges javaink mellé, hogy azoknak szerivel gondját viselje? Senki nincsen, mindnyájan elállottunk magunké mellől. Oh mely siralmas minden dolgunk! Oh mely veszélyire tért minden állapotunk! Egy vagy két emberkedő generálisunk vagyon, kik mégis szolgálnak hazánknak, azt oltalmazván, hogy még is hirtelen el ne nyeljenek bennünket. Szegény édes hazánknak más fő bajnoki (is), vitéz kapitányi, hadnagyai, tizedesi, és erősen, vígan, gyakran és merészen vagdalkozó, maga oltal-

mazó katonái s hadai minden erejeket csak arra fordítják ugyan, hogy országunkkal jót tegyenek, azt oltalmazzák, kiért véreket is ki-ontani, életüket felszentelni nem restelik, az ellenséget megostorozzák; de igen kevesen vannak, mert akar fizetésből, s akar más rendtartásból nincs reájok semmi gondviselés, nincsen tisztességek; hanem némely gondviselőnket, nem tudhatni mi, úgy megmaszlagította, hogy a külsőknek csaknem nyalják ajakokat és homlokokat, mi félénket pedig mint ellenségeket gyűlölik. Oh rendetlen maszlagban megzabált, külsők szerdekénél¹⁶⁹ (és kovászánál) megnőszített¹⁷⁰ és elegyített hamis fiaink. Mire jutottak szegény nemzetünknek tagjai?! Ím majd fattyainkká teszik magokat s úgy vannak hozzánk, ha lehetne, elnyelnének s vesztenének bennünket minden ok nélkül. (Egy) gyűlölségnek rossz íziből pironkodjanak az olyanok, s ízetlen gyomrotokat töltsétek meg ízetlen bűzzel, talán szátok ízi megjűn...

Gróf Zríni Miklós urunk ő Nga, hazánk-
nak igaz hitves fia, minden igyekezetit arra indítaná örömet, hogy országunkkal sok jót tehetne, azt oltalmazná és elővinné; de az irigykedő sátánnak is támasztott szándékjában nem mehet elő ő Nga. De édes Vitézink, vitéz Bajnokink, nemes és becsületes híres-neves Uraink, életeteket, erőtöket, egészségteket, hazánkhoz való jó szándéktokat Isten megtartsa

¹⁶⁹ Szerdek = szerzemény.

¹⁷⁰ Ma így: megnőszített, megházasított.

minden szerencsétlenségtől; azt nevelje; tehetségteket annyira kiterjessze, hogy elől-hátul leselkedő ellenséginket mindenkor megszegyénítvén, diadalmakkal és dicsőséggel vég nélkül fényeskedjete. A nagy irgalmú Isten tekintsen irgalmas szemével szegény hazánkra és teremtsen ilyen vitézeket s jobbakat is oly számban, hogy vélek országunk mintegy csillagokkal, megbővesedvén, minden külső-belső ellenségeinket megtapodják; földünkről, s másunnat is nagy erővel, s mint súlyos ostorral kiverjék és szellesszék, mint régi vitéz eleink bántak ellenségekkel.

Ezt kérje, kérje áhíthatos szívvel minden igaz magzatja kedves édes hazánknak. De nincs is abban kétség, hogy szám nélkül való magyarság fel nem zendülne és támadna, ha a mindenható Úr Isten egy Hunyadi Jánost, avagy Mátyás királyt támasztana országunknak valamely szegeletiből, aki nyavalyás hazánknak felépítéséhez fogván, fizetésekre, rendtartásokra, biztatásokra, megtartásokra, oktatásokra nékiek eleiben állana, mint régenten cselekedtek vala ama fő, vitéz, serény kapitányink, s ugyan csak megharcolna most is. De ez szegény nemzet, ha szintén bőven és kész is volna erre, nincsen kit kövessen, nincs kitől függjön, és híven rendeltessék!

A haereditarium praetensiót meg nem engedé nyilván a nemes ország (kit bizsonnyal igen okosan és dícsíretesen cselekedett); de azonban ki tudja, ha alattomban azt akaratumk

ellen is meg nem nyerik. Mert arra úgy céloznak és sietnek, mint a galambra vagy tyúk-fira a kánya; kivel mi vagy feledékenységből, vagy nem akaratból, vagy más okból semmit sem gondolunk, és csak folytában hagyjuk a dolgot nagy veszedelmünkre. És ha gondolnánk véle, s országunkkal, magunkkal igen jót akarnánk tenni: nem engednénk meg, akik történnek. Sohase engedje meg édes nemzetünk, valamint a töröknek beszorulását nem engedi, hogy törvényünk és szabadságunk ellen az álnok német tisztviselők akarmit is szabadjában míveljenek a Végekben; kedvek szerint büntessék, fogdossák, vallassák, tömlöcözzék, életüktől megfosszák szegény magyar oltalmazó katonáinkat.

Bezzeg, hogy ha a magyarok ezeket megengedik, igen bolondul, inconsulte¹⁷¹ cselekesznek, hogy még a nemeseinket is, kik egyébaránt igaz és rendes törvényeink alá vettettek, országunkból kivitessenek, és megtartóztassanak, szorongattassanak, utálatosan gyaláztassanak. De ez már merő gondviseletlenség tőlünk; hazánknek és az egész nemzetünknek elszenvedhetetlen gyalázat. Elszenvedi-é az ilyent a magyar nemzet? Nincs elegendő tehetőségünk, törvényünk és igasságunk, kikkel a gonosztévők megbüntettessenek, ha gonoszságban taláztatnak, tapasztaltatnak? Talán Bécs a mi törvényünk széke? a német lompos consiliariusok a mi magistratusink? Kiknek

¹⁷¹ Meggondolatlanul.

egyébaránt javainkra semmi gondjok nincsen; hanem minden horgazások csak abban forog, hogy torkok telhetetlen fösvenységgel teljék.

Ha immár megengedi az ilyeneket a nemes ország, ám lássa, mit mível. Ha ezek ellen igasságít, articulust és törvényt fel nem támasztja, és minden eddig végezett dolgokat helyesen végben nem viszen, nem serénykedik, okoskodik és gyorsalkodik: bizonyosan elmégyen, amint indult, gondviseletlensége után. Ama tunya ember útjában mégyen, kit Dobse királynak hínak; és így csak szintén gyalázatos példázat teljesedik meg rajtunk s jobb lett volna világra sem születtek volna etc. Mert nemzetünk híre, neve s becsületi, ki drágább az életnél, elfogy és elvész; mindenünket elvesztjük. Országunkat, birodalmunkat, az álnokok mesterségében ereszkedvén, eljátszuk gyermekeken, és így maradékinknak örökségül semmi tisztességet nem hagyunk; hanem hírnünk, nevünk vastag gyalázatja marad fenn címerünk, kiért igen méltán örökké megátkoznak bennünket.

Aki nem hiszi, tekintsen két felé: meglátja, hogy nem különben bánnak mi velünk, mint a tövises mordály¹⁷² borz cselekedett vala a nyúllal; kinek kérésére (mint a fabulák szólnak) midőn szállást adott volna neki, amaz beszorulván, addig öldöklötte, hogy kiszorította és hazájátúl megfosztotta a nyúlat. Ám a tutorok számosan szorulnak be, és leginkább a

¹⁷² Mord, harapós = latin: mordax.

főbb, és főbb Végházainkban és városinkban, ahol erősítik, és az álgyúkat a ben[n való] magyar lakosink ellen szintén úgy készítik, mint a külső ellenség ellen; kit magok is megvallanak. E mellett valamely alkalmatossággal lehet, de irigységek és dühös gyűlölségek morgásnak [mordályos?] tövisével itt is, amott is öldöklök, háborgatják őket, hogy elidegenítsék, kiszorítsák. A Komáromi előbbeni kapitány ki[nn] a hóstáton¹⁷³ csinos épületet tett a magyar kapitánynak kedvéért. Kinek kedvez az olyannal? Hogy a Végbeliből kicsalja, és hogy ott kinn lakják; ne bírjon a várban, hanem azt csak német bírja, ott maga [egyedül] parancsoljon, rendeljen, ki néki tetszik és hasznos, s nemhogy magyar gyökereznek. Ám bőven is építnek erős kőfalakat, bástyákat, kastélyokat, hogy így erős és állhatatos gyökeret vervén, annál inkább ki ne hányattassanak, hanem inkább megmaradjanak. Ki nem látja ezeknek szándékjokat, hanem csak akinek szemei be vannak hűnyva, elméje eltemettetett? És ha mostan idején ellene nem állanak, az ilyen gyökereket el nem vagdalják, mi haszon benne, hogy meg nem engedik a haereditariumot?¹⁷⁴ Mi hasznunk abban, hogy articulusokat faragunk a németek kihányására, ha végben nem visszük? Soha bizony ennek nagy vastag ártalminknál, kárainknál, mindnyájunk kitérésénél más kimenetele különben nem leszen:

¹⁷³ Hóstát = külváros.

¹⁷⁴ Az örökösödést.

oly világos igasság az, mint a déli nap. Hanem ha in flagranti¹⁷⁵ mindjárt öszvegyülvén, az urak és magistratusok az articulusokkal reájok mennek a végekre, ott mindennek végire mennének,¹⁷⁶ az álnok intentumok¹⁷⁷ kötelét elvagdadják, a német kimenetelérül való szerzett articulust híven effectuálják,¹⁷⁸ a német officerek¹⁷⁹ elhatalmazott, fenn viselt és maguktól szerzett parancsolásnak és operatióknak¹⁸⁰ hatalmát elvévén, a magyar tisztviselőkre adják. Így kell ennek egyszer meglenni. Heában, ha állhatatos megmaradásunkra gondot akarunk viselni, és ha azt szívből nem kívánjuk; ezt meg kell cselekednünk; s ne is tétovázzunk; a nyúlaktól kölcsönvett félelmes szívet hátra tévén, farkas és orosz lány szíveket vegyünk fel és a magunk jussához, igasságához bizzunk s nyúljunk hozzá. Miért nem lehetne az meg? Hiszem csak azt fogjuk mívelni, amit a törvényeink és a közönségesen szerzett articulusok és statutumok¹⁸¹ hoznak magukkal; ezt cselekedvén, hiszem Isten szerint míveljük, kiért ember és az egész világ ellenünk fel nem háborodhatik, érte meg nem szólhat, csak gonosz tekintettel sem illethet; mert az igasság szerint járunk el a saját dol-

¹⁷⁵ Tüstént, sebtében.

¹⁷⁶ Helyesen: mennek, vagy mennének.

¹⁷⁷ Törekvés, szándék.

¹⁷⁸ Végrehajtják.

¹⁷⁹ Tisztek.

¹⁸⁰ Működés.

¹⁸¹ Határozat.

gainkban saját hasznunkért. Most kell tehát emberkednünk, serénykednünk és az ilyen sebes vizek ellen erős fundamentumú gátat építenünk gyorsasággal, hogy annak sebessége el ne veszessen bennünket. Ehez oly sietséggel, oly hathatósan már hozzá kell nyulnunk, hogy e világon semmihez se[m] jobban. Mert késő a gátépítés, midőn megnevelkedvén az árvizek, elhatalmaztak. Sero medicina paratur, cum mala per longas invaluere moras;¹⁸² késő az embernek az orvosság, kiben minden tagot s leginkább a szívet és annak környékét elfoglalták az erős nyavalyák. Országunk szíveit foglalják mostan, kik ha oda lesznek, semmik vagyunk, s koporsó a helyünk. Mert az usus és abusus oly álnok eszköz, hogy ha ennek eleit nem veszik contradicendo leges et jura contra ostendenda,¹⁸³ merő törvényt és haereditariumná válik. Így kell tehát, így kell hamar-sággal bánnunk és a nagy vakmerő barátság mellett meg nem engednünk, hogy a külsők fejünket és orrunkat peckeljék, verjék. Mert bizonyára nagy együgyűségünk, gondatlanságunk, vak barátkozásink által annyira jutott nemzetünk, hogy csak merő gyermekeknek, mintegy tudatlan béres szolgálknak, a nemzetek elvetett seprejének tartanak bennünket;

¹⁸² Késő az orvosságot készíteni, ha a baj már a hosszú késedelem miatt elhatalmasodott.

¹⁸³ Azaz elbirtoklás útján idegen tulajdonná lesz birtokunk, ha az elbirtoklás ellen törvényre nem hivatkozunk és rá nem mutatunk jogainkra.

mert akármire is könnyen reá hajtanak és vesznek bennünket, és azt álítják, hogy nekik már kínszerítés szerint tartozunk minden elsőséggel, és majd azt kívánják, hogy Istenek gyanánt imádjuk őket. Az ki okos lesz, az ilyen Isteneknek csakhamar illattal áldozik. Jó az igaz barátság, ki hamisat nem kíván felebarátjának, igen jó ez, és azt senkisémm gyalázza, sem untatja senkivel; sőt erre szert tegyen hazánkknak minden fia, és felebarátjával oly békeességesen, oly szeretettel éljen, mint a régi eleink cselekedtek, kik oly egyesek voltak, hogy azokat sem ördög, sem pedig a világ megtestesült ördögfiái, idejében meg nem szaggatták őket semmiképen. Bezzeg az az egyesség, az oly[an] egymásunk szereteti kívántatnék most is leginkább köztünk, kinek jelenlétivel együtt s a legjobb karral elébb volnánk. Valamint pedig igen jó a barátság a jó és igaz kívánó barátságok között, úgy szintén jó és igen hasznos a politia¹⁸⁴ és okos magaviselés ama színnel, álnoksággal, alattomban való gonosz igyekezettel megbélelt barátok között. Azért igen okosan cselekszik, ha az olyanoknak úgy felelsz meg, amint tehozzád vannak. Ha emez álnok és politicus hozzád, légy te is hozzá politicus és álnok: alattomban igaz okossággal előzd meg; ha taszít, taszítsd; ne engedj néki; ne hadd a fejedre ülni; ha nevet előtted, nevesd te is. Justam mensuram quis vituperabit?¹⁸⁵

¹⁸⁴ Ravaszság, színmutatás.

¹⁸⁵ Ki fogja az igazságos mértéket ócsárolni?

Az igassággal kell megcsalni az ördögöt; ha igazat téssz, ki fed meg érette?

Némely másokat is, kik legnagyobb kárainkkal maradtak eddig hátra, nem kell elmulatnunk,¹⁸⁶ ha jót akarunk tenni magunkkal.

Elvesszen az a magyar nemzetség, országunkban az a nép, ki országunknak és a szép magyar nemzetnek szolgálni, pártját fogni, javát elővinni, mindenütt, ahol lehet, nem igyekezik sörényen! Tudjuk, hogy a szorgalmatos jó gondviselő gazdaember mindaddig sem nyugszik, míglen dolga helyén nincsen. Ami dolgunk helyén nincsen; sőt oly rosszúl vagy, hogy rosszabbúl nem lehetne. Azért a magistratusnak igen vigyázónak, gondosnak és serénynek kell lenni, hogy az országunk minden helyére és szegeletire vigyázása és gondviselése legyen; valamint a jó házi gazdának földein és jószágának minden részein ott a szeme fénye és gondolatja, ki igen gyakran meglátja azokat: épen vannak-é vagy fogyatkozások esik? és semmit hátra nem hágy az alkalmatosságban, hogy kárát eltávoztassa és magát mindenével megtartsa és örizzze. Ah bezzeg az ilyen gondosságnak elmulatása ártott országunknak annyira és felette igen; ez oka, hogy igen megszakaszzkodott minden hatalmában. Bizonyára igen jól tudni kellenék a magistratusunknak, nemcsak aztat, mi rendbéli népet,¹⁸⁷ hanem kicsoda és hány ember

¹⁸⁶ Elmulasztanunk.

¹⁸⁷ Talán: népek?

lépik be az országunkban; minden személynek földünkre való lépésit tudnunk kellenék. Mint a napot, úgy kellene látniok, ha fogy-e vagy elő megyen állapotunk; hogy így a fogyatkozásokat elgátolnák és megorvosolnák, ahol szükség. Ha eleitül fogva mái napig ilyen vi-
gyázás lett volna országunkban, bezzeg nem romlott volna el annyira; nem volna ennyire való okunk a megsiratására. Más állapotban és egészebb volna, ha idejében előállottak volna a sok minden gaz, méreg és ártalom be-
hozó, betolakodó külső nemzetek, sepremények. [Külső nemzetek kiseprésével?] Igen jól cselekedett Olaszország mindenkor, más tartományokkal együtt; azért veszi hasznát, egész állapotjában gyümölcsözik s vigad mostan. Azért jó példát vévén innét, kiknek nagy hasznunkkal adhattunk volna, azt kövessük régi eleinknek kegyes serénységével; nyuljanak¹⁸⁸ hozzá; vegyük elő közönséges javaink állapotját; ehez semmi eszközöket és semmi alkalmatosságot el ne mulassunk. Csak foganatosan akarják azt, meglehet könnyen, gyönyörűen; sőt vígassággal cselekszik azt; csak egyszer jó politiaival¹⁸⁹ kezdjék. Az nem is késett dolog; mert semmi nem késő, az honnét nagy hasznok reménlhetetnek; az honnét gyümölcsös jobbítás¹⁹⁰ támadhat. Ha szintén elégett is jó háztája, a serény gazda veszendőben nem hagyja dolgát;

¹⁸⁸ Talán: nyuljunk?

¹⁸⁹ Ügyesség, rendtartás.

¹⁹⁰ Eredményes javulás.

földét ott félben nem hagyja, hanem elmével és gyorsasággal hozzá addig fut és fárad, hogy azt felépíti. Gyakran ékeőbb lakó helyet készít magának az előbbeninél; még utána igen meg is gazdagodik; mert a szükség elméjét élésíti az embernek és utat nyit az előmenetelre. Bezzeg rajtunk van szintén a szükség, úgy, hogy ugyan a kezünkre égett. Ennél nagyobb nem lehet, hanem ha szintén elveszünk; de akkor bezzeg késő lenne. Elmék is vannak országunkban; eszközök vannak bőven; csak éljenek rendesen s okosan vélek. Tehát meg-egyeztvén, kezeket, lábokat, minden igyekezeteket tegyék a dologra: volenti et amanti nihil difficile.¹⁹¹ Csak igaz szeretetből, és egymás között való jó akaratból induljanak meg, nem lesz nehéz.

Ennek jobb folyásához igen kívántatik, hogy némely akadályokat eltávoztassanak magoktúl. Első a *részegség*. Ez legnagyobb akadály, ki ha távulyabb¹⁹² leszen túlünk, mindjárt alkalmatosbak leszünk minden javainkra. Gondolja meg ember, mennyi kárvallás követi a részegeskedést. Mi szegényíti az embert? Honét következik, hogy csak mindennapi szükségére valót sem szerezhethet magának? Háza tája éptelen, rongyos; szelek, esők megjárják, csak alig maradhat meg benne; rongyosan, mezítelen jár maga, háza népe. Azonkívül egészségét elrontja, erejétül, hosszú életétül megfosztja,

¹⁹¹ Semmi sem nehéz annak, aki akar és szeret.

¹⁹² Távolabb.

úgyhogy sem Isten, sem a természet őtet nem segíti; ahonnét vagyon az is, hogy magtalanokká lesznek, maradékjok nélkül maradnak a sok boriszákok. Tisztességétül, híretül, nevé-
tül megfosztja; semmi előmenetelök nincsen az olyanoknak, kik szüntelen fürösztik torkokat a borban. Innét veszekedés, morgás, gyűlölség, harag, irigység, üldözés, verekedés, vérontás, halál, életfogyatkozás és minden veszedelem, s kárvallás jön ki belőle: ki nem válnék meg az ilyen gonosztúl? Ha eb vagy macska vagyon házad körül, ki sok kárt tészén, fazekidat felforgatja, husodat, kenyeredet elhordja, megmardos, az ilyen kártékonyságért alig várod, hogy elveszed:¹⁰³ az a veszedelem mennyi károdra vagyon, még sem válsz meg tőle? mindjárt ellene nem mondasz? Hiszem jobb mértékletesen élned, hogy egészségedet megtartsad, öregbítsed, gazdagodjál mellette, híred-neved légyen, szolgálhass felebarátodnak s hazádnak; elméssé, okossá, bölccsé lehess általa, minden jóra alkalmas.

A magyarok között való *egyenetlenség* és *megszakadás*, mely nagy ártalmára és mindennapi veszedelmére légyen, azt tapasztalhatóképpen látjuk és érezzük. Oh rajtunk való nagy veszély! Oh magyar erőnknek megrontója! Oh minden előmenetelünk hasznainak, gyönyörűségének, fő és igasságos állapotunktól megfosztó eszköz[e]! Ezt akarják és kívánják szintén a külsők; sőt reá is segítenek bennün-

¹⁰³ Ma: elveszítsd.

ket (amint eddig kitetszik), hogy egymás kedvelők, egyesek ne legyenek a magyarok, mert öregbülne¹⁹⁴ hatalmok, és úgy nem bírnának vélek. Most pedig kisebbedik, kinek igen örülnek, nevetnek bennünket. Az ilyenért ebeknek is neveznek minket, magyarokat: mert egymaga semmihez sem mér kezdeni, és ha valamelyiken ütés, szégyen, kárvallás etc. esik, ottan megbúsulván, a többitől eláll; amazok sem fogják pártját, és így egymást elhagyván, inkább akarják, hogy ilyenbül nagy veszedelmink következzenek, mintsem fogasson¹⁹⁵ együtt tartván, egyaránt reá sietnének dolgaink elővételére. De inkább akarják az eb nevet, az onnét származott gyalázatinkat és kárvallásinkat elszenvedni, csak ily gyalázatinkat és kárvallásinkat elszenvedni, csak ily gyalázatosan elhallgatni, elmulatni, hogysen mint a veszedelmes egyenetlenséget, egymásra való irígységet közölünk s magunkból ki-gyomlálni s nem inkább egymást atyafiúi tiszta szeretettel s jókedvvel illetni; az honét szám nélkül való hasznaink következhetnének, hírünk, nevünk, tisztességünk, nevednék: ki hitesse el magával, hogy erre ne hajoljanak a magyarok, ha ezeknek hasznait és veszedelmit jól megfontolják és szívekben eresztik?...

Némely *szerzetben valók*¹⁹⁶ is nagy akadályt

¹⁹⁴ Növekednék.

¹⁹⁵ Erősen, hathatósan.

¹⁹⁶ A jezsuitákat érti.

tesznek országunk erősödésének. Ezek ugyan húznak, vonnak, takarnak.¹⁹⁷ Úgy igyekeznek terjedni, és elhatalmazni országunkban, hogy környűl álló dolgokból méltán fejünkre ülni igyekezni mondattassanak. Másokban és a világiakban fölötte igen ellenzik s tiltják ugyan a mód nélkül és felettébb valót; de maguk oly telhetetlenek, hogy ebben semmi állat hozzájuk hasonló ne találtassék. A szegény pauper-tas¹⁹⁸ szenved ám itten, vagy szenvednek másutt a többi, vagy sem... [?] ¹⁹⁹ Soha el nem hitetheti magával, hogy a Szent Lélek ellenzené nékik az annyira járt, futott és szorgalmaztatott confirmatiót és incorporatiót,²⁰⁰ kit a nemés ország eddig igen okosan és fundamentom szerint félrevetett és meg nem engedett. Most éktelenség az, amineműt követnek el, ha azt az ember jól meggondolja. — — Ezek csakugyan nem szeretik a magyar nemzetet, és erre nézve országunkat is a külsőkkel nyalják-falják, és csaknem kebeleekben rakják, szívek[ben] örökössé tészik. Mint vagyon, hogy a magyarokrúl soha jót nem szólnak; hanem gyalázzák még az urakat is, híreket, neveket kisebbítik; az idegenek [előtt?] merő béres szolgálkhoz és a tudatlan polgárokhoz hasonlítják őket, hogy benne (úgymond) politia,²⁰¹

¹⁹⁷ Azaz: mindenkép meggazdagodni igyekeznek. (Kanyaró.)

¹⁹⁸ Szegénység; a szerzetesek szegénységi fogadalmára céloz.

¹⁹⁹ A kézirat hiányos.

²⁰⁰ Megerősítést és befogadást. A jezsuita-rend befogadását érti. (Kanyaró.)

²⁰¹ Rendtartás, fegyelem.

tisztességes rendtartás és csinos tiszta magaviselés nincsen, hanem részegség, gondatlanság. Ez vagy úgy vagyon (kit ki hihessen el?), vagy nincsen; de mégsem kellene így tálalni, hanem inkább mentetetni. De ezek jelei a nyughatatlanságnak. És mit mívelnének a nemes országnak, ha egyszer szemben ültetnék őket a Királyi Táblához? Ezeknek kigondolások, mesterkedések nyughatatlan; auctoritások²⁰² a külsőknél nagy a hízelkedésekért, és azért, hogy az igát és a szekérrudat éppen hozzájuk tehetik: akkor látnánk meg, mik lennének, ha módjok volna a Táblán. Ezek, Uraim, most is fennhe[j]áznak, mintha mind a diófáig övék volna;²⁰³ úgy uralkodnak, úgy veszedkednek, oly praesumptióval²⁰⁴ bánnak mind jobbagyikkal (kiket húzni-vonni nem szánnak) s mind másokkal, mintha ők volnának országunkban az elsők, és fővebb, hatalmasb urak. Úgyhogy igen igazán bételjesedik mondása ama szombati öreg asszonymak: Még (úgymond) ezek — a szerzetesek tudniillik — szegények és semmivel bírók valának nálunk, addig magokat megalázzván, a szegényekkel tartottak, gyakran, szüntelen látogatván bennünket; de hogy immár meggazdagodtak, és nagy, pompás épületre szert tehettek, a szegényeket elfelejtván, csak az urakkal és gazdag

²⁰² Tekintélyük.

²⁰³ Régi szólásmód a gőgös emberre.

²⁰⁴ Föltevés, képzelődés.

özvegyekkel tartnak;²⁰⁵ ott csácsognak három s négy óráig is egy végben: úgy leskődnek, hogy még most is koncot vessenek torkokban, mert még sem töltek meg, sohasem telnek is meg. Nem nekiek való a sok jószág! Ki értheti, értse. De az bizonyos: vannak olyak közöttök, ha szintén nem mindnyájan is, kik azt vitatják, hogy midőn itt országunkban magoknak valók lesznek, ne Hungarica Provinciának, hanem Inferior Austriának hivattassék.²⁰⁶ Talán azért, hogy a Magyarországot most is nem magyarok bírják, hanem az, ki Austriát bírja; talán azon munkálkodnak ők is, hogy országunkat segítsék a németek kezében örökül ejteni... Oh te magyar földünknek Istentől elszakadt hamis álnok lakosi! Nemde nem magyar nemzetből vettétek a magyar földünkön minden fundatiókat,²⁰⁷ s nem Magyarország engedelméből, gratiájából²⁰⁸ maradtok-é fenn most is országunkban? Hiszem az Austriaca Provinciát Austriárúl és a benne lakosirúl, a Baviariacát²⁰⁹ a Baviariai tartományrúl, a benne lakosokrúl nevezték Austriának, Bavarianak: tehát miért ne kelljen a Magyarországi provinciákat is hinnya²¹⁰ és nevezni a Hungariárúl és a magyarokrúl? Nem akarják ők ezt

²⁰⁵ T i. azért, hogy vagyonukat örököljék.

²⁰⁶ Hungarica provincia = magyar tartomány. Inferior Austria = Alsó-Ausztria.

²⁰⁷ Alapítvány.

²⁰⁸ Kegyelmeből.

²⁰⁹ Bavaria = Bajorország.

²¹⁰ Hivni.

érteni: egyszóval nem akarnak országunkban megmaradni; mert aki országunkat velünk egvütt nem szereti, úgylis nem méltó, hogy közöttünk maradjon, velünk lakjék. Azonban meg kell kötni nyelveket erős gúzzsal, hogy országunkat Inferior Austriának ne híhassák. Inkább Austriában kell mind üzni őket, és jószágokat Véghelyeknek restauratiójára²¹¹ elfoglalni; amint jámbor lengyelek mostan cselekedtek, kiért valóban virágzani kezdett az ő respublicájok. Ezek csak kereskednek, azért fülöket, nyakokat és nyelveket jól meg kell kötni és szorítani, hogy így találják meg, amint keresik. Mert bizonyára addig alázatosak ők, még²¹² szorítatnak és terh alatt vannak; mihelt penig szabadon mívelhetnek, ficikádoznak, elragadtatnak, mint részegek. Igen szépen lenne dolgunk, ha a német, morvai etc. kezdene velünk pörteni, és ha a nemzetnek söprejét a királyig emelnék, hogy ott szánakodván, erőnköt vennék: cseresznye magvával lövöldöznének szemünkben. Mi magyarok egyébaránt a cifra kutyákat nem szoktuk volna (mint mások) fölemelni asztalunkra, hogy velünk ennének [egy] tálbúl. Nem disznónak való a gyömbéres lév, sem a drága gyöngy annak fülére; sem a hátára a bársony nyereg nem illik a számárnak. A jótevő, helyesen célozó superiorok²¹³ kedvek szerint találják a tár-

²¹¹ Helyreállítás.

²¹² Míg.

²¹³ A jezsuiták előljárói.

gyot;²¹⁴ mert mint Uriást az erős ütközetre állatták vala, hogy ott elveszen, és mint a felső hadban a németek bántak a magyarokkal, tudniillik a jégnek megtörésére előhajtván őket, mint a mészárszékre, kik, együgyűek, meg is cselekedték a magyarok, azért elegenden vesztek is oda benne: aszerint ezek is úgy rendelik s úgy fogyatják őket, hogy majd magyar emberök sem léssen, mert ki menne ugyan közikben, látván mód nélkül való illetlen módjokat. A nemzetnek [németnek?] sepreje pedig nekünk nem sokat használ az egy vékony tanításon kívül. De hiszem taníthatnak a Király Táblájához való ülés nélkül is, amint eddig meglehetett; így is [igen] nagyra másztak. A Rudimentát²¹⁵ és Cicerót nem kell a Királyi Táblán magyarázni. Az Aristotelest is nem kell oda fölemelni, mert ő a földön mint szegény gyalog szokott járni. Úgy fölrepülne. Nem kell penig a tollait megszaggatni, mert pelyheket szélesztenének, és nagy ártalmas port indítának az urak szemeiben, ki oda nem illik. Csudálatos dolog, hogy ama potrohos németeket és morvaiakat otthon a nyugodalomban, mint mi ezeket, csak hízlalják, s csak a szegény magyaroknak kell viselni az apostoli nevet és az apostolok tulajdonságait, gyakorlásait. Itt is kitetszik édes magyarink, hogy nyelveskedni, heában sokkal dicsekedni

²¹⁴ A cél régi neve.

²¹⁵ Elemi tankönyv.

s lilzelkedni nem tudtok; hanem csak menni [merni] és próbálni tanultatok.

Édes magyarink, igyekezzetek s igyekezzetek! Menjétek elő javaitokban és a jószágokban!²¹⁶ Ne légyen méltó az, országunkban s közöttünk megmaradni, aki ne siessen magyar hírünk, nevünk, tehetségünk, erőnk s hatalmunk, minden birodalmunk elővitelére s terjesztésére. Hogy az annál szerencsésebben lehessen meg, nemzetünkben három fő dolog igen kívántatik:

Első. Hogy az isteni félelmet mindenkoron előttünk viselvén, mindenekben *az egy igaz Isteni tiszteletnek előmozdításában légyen minden igyekezetünk és fáradozásunk.*

Második. Hogy igen szeressük a tudományokért való fáradságot, és a szüntelen tanácskozásban való munkát és foglalatosságot kívánóságon gyakoroljuk.

Harmadik. Hogy a végzéseket soha el ne mulassuk, hanem fáradhatatlanul siessünk a megteljesítésekre, és mindeneknek helyben vitelére.

Ezeket nagyobbra kell böcsüllenünk, mint akármi tulajdonunkat. Sőt jobban kell azokra sietnünk, mint egészségünk s életünk megtartására. Mert ha a tisztességet életnél feljebb szokták emelni,²¹⁷ hiszem, magunk megtartásának és terjesztésének [elegendő] oka és fundamentuma hírünk, s nevünk, és ha terjedünk,

²¹⁶ Ma: erényekben.

²¹⁷ Többre szokták becsülni.

mind életünk s mind penig tisztességünk terjed. Ezekre minket nemcsak a nagy szükségünk és a jó okosság ösztönöznek, hanem a régi Rómaiak és minden más gyors, gondos nemzetek példái integetnek és felette serkengetnek. A Cicero, hazájához való érdemiért és szolgálatajáért, hazája atyjának neveztetett, midőn nagy serénységgel föltámasztotta az országot ellenség ellen, hogy a veszedelmet eltéríthessék. Quintus Marius római az elromlandó és ellenségitül füstben viendő²¹⁸ hazát megtartotta és szabadította. Mennyit nem szolgáltak hazájoknak Pompejus, Metellus, Horatius,²¹⁹ Scaevola, Cato és sokkal többen, kik testeket, életeket és mindeneket sem szánták tékozlásra adni és bocsátani, csakhogy hazájoknak, kit mindenek fölött böcsültek, szolgálhassanak, maradékokkal igaz szeretetből jól tehessenek. Így kezdett terjedni és örökké fenmaradni az ő hírek és nevek, s így löttek oly dicsőségesek. Ember gondolja meg, mely nagy bizodalmok légyen magában a Velencéseknek, kik csak egy városbélieliek; de ám mégis olyan hatalmas ellenség ellen, minémő a török, mégis megtalmazzák magokat, és ennyi esztendőktül fogva főnállanak, el nem törülhetik [őket] a föld hátárúl. Honnét vagyon ez, ha nem az egy serénységtül és gondos magok viselésétül? Szorgalmatosak ők a tudományi fáradság

²¹⁸ Füstben visz = feléget.

²¹⁹ A Curiatiusokkal harcoló három Horatius testvért kell értenünk.

ságban és tanácskozások gyakorlásában, kik még ifjú gyermekkorokban béviszik a tanácsban fiokat, és így szoktatják a tanácsos gondviselésekre. Ez bezzeg a haszon, kit felettébb igen kellene követnünk; és valamint ez igen szükséges és hasznos nekünk, úgy el nem költené mulatnunk ezt. Más sok kiseded tartományok böcsülettel fenállanak, nevelkednek, ennyi módjok nem lévén a dologban, mint mi nekünk vagy; hanem a serény, gyors gondviselés által előmennek: mi pedig a jó módokkal restségünk által hátramászunk, hanyatt dülünk.

Ez az egy sem hasznos, sőt igen is ártalmas országunknak, hogy nemzetünk és az urak külső nemzettel igen cimborálnak. Az honnét nekik az a hasznok, hogy (talán Isten büntetése által a mód nélkül valókért!) minden maradék nélkül maradnak. Országunknak pedig nekünk az a jutalmunk, hogy urok halála után hazánk javait és kincseit igen elidegenítik a hízelkedő, csácsogó, Simonbíró²²⁰ s telhetetlen dámák; példáink vannak erről szemeink előtt, kiket szomorú elmével szemlélünk, hogy országunk pénzt elhordják, vesztegetik.

²²⁰ Simonbíró asszony a parancsolni szokott asszony, aki úr a háznál.

*Ereje a Könyörgésünknek.*²²¹

No immár ideje, nemes Magyarország,²²² szíves²²³ és méltóságos magyartúl,²²⁴ hogy supplicatiókn,²²⁵ zokogással és siralommal elegyített könyörgésünk elődben terjedjen. Ez Panaszos Siralommal járúl elődben; lábaidhoz borúl; fel orcádra is teként; de könyvek árjában uszkál szemeivel, mert szíve habok hajtó fájdalmaktúl szintén környülvétetett. E reménséggel és bizakodással teljes[en] csakugyan reátok néz nemes urak és hozzátok adta magát. Addig sem mégyen el tületek, segítséget sollicitálván,²²⁵ még reá nem hajlotok, föl nem gerjedtek, és azt meg nem adjátok. Kedveteket, serény voltotokat, teljesen az ilyen jóra reahajlandó akaratotokat kívánja: éppen séggel induljon meg, essék meg rajta szívetek, gerjedjen föl kedvetek, gyuladjon föl kívánságtok az ilyen jó cselekedetekre!

De ugyan miért vettettünk meg, hagyattatunk el ennyire a szent Istenért? Ha tűz támad, kézzel, lábbal rajta vagyunk az oltalmazásán. Nagy záporosóbúl lött árvizek előtt

²²¹ A mű címe eredetileg Siralmas Könyörgés lett volna. Itt kezdődik a mű befejező része, amelyben az író a rábeszélés, a megindítás eszközeit alkalmazza. Innét e fejezet címe. (Kanyaró.)

²²² Magyarország nemessége. (Kanyaró.)

²²³ Bátor.

²²⁴ Azaz: a magyar fajtúl. (Kanyaró.)

²²⁵ Könyörgésünk.

²²⁶ Izgat, kér.

minden sietséggel azon vagyunk, hogy kárvalásunkat elkerüljük. Ha ellenség valamely tartományban esik és rabol, egy közakarattal a fegyvernek esnek a benne lakók, és minden erőszakkal azon vannak, hogy oltalmazzák magokat, ellenségeket kiverjék. S a mi Eleink, kiket atyáinknak választottunk, ím meg nem indulnak, pártunkat nem fogják, semmit sem akarnak mívelni egyáltalában. Jaj! mirajtunk a tűz-lángok; a veszedelemnek soksága reánk áradt: ellenségeink kívül is hátunkon koholnak,²²⁷ belől is ellenünk támadván, el akarnak veszteni bennünket. A külsők minden erővel és tehetséggel húzzák, rontják, szaggatják, kisebbítik országunkat, vérünket fogyatják. A belsők alattomban való álnokságnak mérgeével fenyegetnek, veszélyre visznek bennünket; és ezek minél csalárdabbak, annál inkább nevelkednek, és nekünk ártalmasabbak. Tehát vigyázzunk és az ilyeneket el ne hallgassuk...

Azért mi alsó rendek és köz-statusbéliek,²²⁸ kik sebekkel és más szenvedhetetlen terhekkal szintén rakottak vagyunk, a nagy inségben és nyomorúságokban elmerülésig uszunk, a főfő rendeket és magistratusokat mint édes atyáinkat kérjük, intsük és könyörögjünk nekik alázatosan, hogy akik mind Istentől rendeltettek erre s mind miáltalunk választattak ezekre a tisztekre, és gondunk viselésére, ily szörnyű

²²⁷ Eredeti jelentése: süt, főz; v. ö. konyha, kohnya. Átvitt értelemben: rosszat tervez.

²²⁸ Köznemesség.

állapotunkat e folyásban ne hagyják, bennünket megutálván, kockára ne vessenek. Mert úgy tetszik, hogy rendetlen magbúl nem eredtünk, hogy így elvettessünk; sem halálra való rabok nem vagyunk, hogy így elfelejtessünk; mostohák sem vagyunk, hogy velünk semmit se gondoljanak; nem idegenek vagyunk, hogy ellenségink kezeiben engedtessünk oly könnyen: hanem egy igaz saját magyar nemzetnek véréből származott atyafiak vagyunk. Azért nagyobbra becsüljenek bennünket, mint igaz atyafiait igaz atyák, mintsem az idegeneket; az mint akármely nemzet is cselekszik. Úgy tetszik azért, hogy mindenben másképpen is több hasznokra vagyunk mi, hogysen mint ama tettetes²²⁹ barátság fenviselő²³⁰ hamis atyafiak. Mi vérünket is örömet kiöntjük kedves atyáinkért; amazok pedig borokat, s még pohár vizeket is nem adják ingyen nekik. Azért mihozzánk sokkal nagyobb kötelességgel vannak: tehát mutassák ki, hogy igaz atyáink, jó gondviselő Eleink, és kezdjenek szerivel hasznunk előviteléhez. Az igaz atya, vagy anya, látván fiának, vagy leányának veszélyét, és nyomorúságát, megindul rajta, szíve megesik, és azontúl mindjárt az orvosláshoz kezd. Im az ellenség hátainkon forog, vagdolja, darabolja; véreinket mint a barmok vérént ontja; nemzetünket, országunkat, falúin-

²²⁹ Tettetett.

²³⁰ Mutató, tanusító.

kat, városinkat fogyatja.²³¹ Benn pedig az atyánkfiai tulajdon földibűl, mint idegenek kihányatnak, üzetnek, kit véres verítékkal és véres erőszakkal szerettek magoknak, és oltalmazták azt. E mellett üldöztetnek, tagoltatnak, szégyenítettnek, tisztességektől megfosztatnak. És így azt a mi jó gondviselő atyáink távulról csak, szemlélik; rajta meg nem indulnak; csak abban hagyják mulni; tribulatioinkat²³² elhallgatják; ilyen veszélynek orvosságát nem keresik. Oh rettenetes, szívek hasogató, elme sanyargató inség! Hiszem könnyebb volna a szegény léleknek akárminemű barlangban lakozó kegyetlen vadállatok között lakni, azokat simogatni, s mégis volna valami nyugodalma, hogysen az ilyen felfuvalkodott, megtestesült ördögökkel megegyezni, kik undok állattá teszik az embert, még sincsen békessége miattok. Súlyos ostor ez, de elszenvedik. Oh! ki hitesse el magával ezt? Lehetetlen ennek meglétele, ha a dolgot hathatósan meggondolják!

Ah! mégis kérjük, intjük gondviselőinket, a mi régi eleink gyönyörűséges emlékezetű serénységek és gyors gondviselések által; ugyanazoknak egyező igyekezetek által, kitül viseltetnek akkor, midőn azt az örökös birodalmat nagy fáradsággal, vérontásokkal fundamentomból állatták²³³ és szerezték nekünk,

²³¹ Fogyasztja, pusztítja.

²³² Bántalmazás, gyötrés.

²³³ Megalapították.

következendő maradékiknak, ezek által, ugyan mégis a régi dicsíretes, híres, neves eleinknek hozzánk való buzgósági és szereteti által: kérjük a nemes országot, hogy birodalmunknak fogják másképpen pártját; ennek fundamentumit felforgatni ne engedjék, hanem ezek után fogasson²³⁴ hozzányúlván, megvonják, megerősítsék, öregbítsék és oltalmazzák; törvényinket és igasságinkat Articulusokkal fel-emelvén és támasztván: támogassák és erősítsék meg azokat úgyannyira, hogy még a pokol kapúi se árthassanak nekik, nemhogy emberi igyekezet csak hozzá is kezdessen.

Tegyék félre a felettébb valókat, kik e végre ártalmasak, hanem foglalják magokat mindenek felett a dicsíretes mesterkedésekben és tanácskozásokban. Oly állapotban vagyunk pedig mostan, hogy azt meg nem orvosolhatjuk, hanem ha csak szintén az ilyen siető mesterkedésekkel fogunk hozzája.

Aki nagy vizeken, zúgó habok között lévő elmerülésnek veszedelmében vagyon, minden távul való módokat is kigondol, fárad, törődik rajta, hogy kimásson, megszabadítsa magát. Mink hiszem szemeinkkel látjuk a veszélyünket, érezzük arra való dülésünket; mégis csak nevetünk, vigadunk, mintha legjobban volna dolgunk. Szabadulásunkra való módot tudunk és találunk: de hozzá nem nyulunk. Mi lehet sen ennek az oka? Az emberek fiai között ki

²³⁴ Fogósan, erősen.

lészen oly bolond, magárúl oly feledékeny, aki éhségnek szükségében gyötrődván, helyébül meg nem mozdul, és valamely háznak egy szegletibül darab kenyeret magának nem szerez, kivel kedvetlen és megtörődött gyomrát meg-orvosolja? Oly szükségben vagyunk mi, hogy a fejünkön följül halad; a jó termésnek közepin és bőségnek fenekin helyhezgettünk mi, mégis mindennyi eszközöknek, módoknak mintegy inségével elnyomatunk, elhalunk; s segítségünkre mégis föl nem indulnak azok, akiket a dolog illetve. Oh magyar nemzet! hova jutottál? mely igen megmásoltad természetedet, előbbeni életednek folyását! Oh édesden tápláló Magyarország! ha szólhatnál, nem sírálnoknál-é? [nem] panaszoloknál-é? nem feddenéd-é meg lakosodat, hogy hozzád ily háládatlanok; hogy bőséges jótéteményidért (édes földünk! téjjel, mézzel folyó édes mezeink, hegyeink és völgyeink!) kedves ajándékidért és jó tartásidért kívánt oltalommal hozzád nincsenek? Vizek! hogy nem zúgtok?! magyar földünkben és ennek sok templomiban fekvő régi szent jámborok, s maradéktikat szerető Istenfélő eleink! hogy fel nem támadtok? s hogy nem dorgáljátok meg mostani lakosit országunknak? kik régi törvényteket, és reánk hagyott szép szokástokat nemhogy megtartanak s oltalmaznak, de azon vannak, hogy elrontsák, eltörüljék földünk határáról azokat, kik azon incselkednek, hogy túletek maradéktiknak hagyott országot s annak föl-

dét, annak lakóhelyeit, idegenyre eresszék és adják. Kicsoda ez? Átkozott! oh átkozott az az ember! Kimondhatatlan, kigondolhatatlan minden átkok alá vettessék még a legkisebb tagja is annak, aki azon incselkedik; igaz saját földünk meghasadjon, ketté nyílják, bészíjja, elnyelje az olyan embert, ki sajátunktól meg akar fosztani bennünket, ki idegennek lábai alá akar vetni, hogy azok rajtunk tapodjanak, tagoljanak, nyomorgassanak, minden inséggel illessenek bennünket!... De vajjon lehet-e még valahonnan reménység? Sohasem kell kifogynunk a reménységből. Fenn vagyon és fenn lészen jó és Istenes erős reménységünk. Az igaz reménység meg nem gyözetik; sohasem csalatik meg. Magyar nép még elég vagyon, aki csak jó alkalmatosságot vár és kér Istentől. Nem vész és fogy el oly könnyen nemzetünk, mint az ellenségink vélik. Azt állítják, hogy országunk patronusi ezt éppen elhagyják; ennek, aki az igaz hitért és a Christusnak nevéért annyi vérrel fűzetett, kin ezen végre annyi sok hívek ontották véreket, semmi segítséggel ne legyenek, azt elfelejtsék. Tehát nagy csudának kell annak lenni! Oh, ily dicsőséges fundamentomra épített magyar nemzet! szállj már egyszer szívedben. A régi magyarok gerjedező, lángodozó, merész és győzhetetlen szíveiben öltözzél; siess felállani régi lábaidra, ki félelme voltál győzhetetlen sok népeknek, és a világnak eleintén. Most is módot találhatsz sokakban, csak akard. Kinek Isten

is jódat kívánja és előmeneteledet; régi sérénységedet, barátságodat, okoskodásidat vedd elő most is; siess és igyekezzél! — — — Vedd elő leginkább az igaz hitedben való egyességedet, szép alkuvásodat, közönséges szeretetedet, minden jóra való hajlandóságodat, kikben az eleink voltak. Vedd elő azt az áhítatosságot és hűséget; s meglátod és eszedben veszed, hogy valamint akkor minden dolgai eleinknek jó folyásban nevelkedtek: úgy most is jószágidért²³⁵ nem hagyattatol el, hanem szerencsétlen, és hasznos előmenetellel látogattatol meg.

Nemzetünknek eredeti, úgy tetszik, fejedelmi nemből való (amint kitetszik a Históriaból) és mikor a tízszáz- és negyvenezer számú magyarok erre a földre szállottak, akkor mind nemesek voltak azok, úgy mint fejedelmi nemből eredendők, és semmi jobbágyság nem volt közöttök. Szabadságokat egyszer is, másszor is mennyi millió számú népekkel való harcolással szörzették, hogy elsőben megszállották azt az országot, a Rómaiakkal való ütközetben csak első rövid idő alatt is kétszáz tízezreket vágtak le a külsőkben. Második harcon annyi vészett, hogy számát sem tudhatni; de elég, hogy úgy megrémült a Római nép, hogy soha többé vissza nem tért innét kiűzésekre. De magyarink azután bezzeg megjárták mindenfelé az országot szabadon. Mi módon engedhettünk ezért ezen eleinknek véres verítékivel szerzett országunkat idegen nemzetnek? Mi-

²³⁵ Erényeidért.

képen haeredítálnánk²³⁶ szabados és nemes országunkat a német nem jóakaró és mindenképpen veszedelmünket szomjúhozó szomszédoknak? Miképpen veheti el sajátunkot, és ős-től maradt szabadságunkat az igasság ellen miképpen ronthatja el?

Egész nemzetünk-ből csak egy személyben is se tag, se egy csepp vér ne találtassék, ki azért fel ne támadjon, pöröljön és harcoljon; és könnyebben [könnyebbnek] látszik egy tetemig és csöppig elvesznünk, hogysen mint azokat oda engedjük; mert különben amaz szólatlan lelkekhez hasonlók leszünk, és minden életünk inség, gyalázat, szégyenvallás, tisztesség nélkül való járás leszen. Magyar vér vagy bennünk! örökéltig nyughatatlankodnék, gerjedne és forrana nemzetünkben; a siralomra, bánatra, gyöttelemeire, háborúságra izgatna, gerjesztene, ha csak megemlékeznék is régi szép állapotjáról, és hogy azt olyan könnyen oda engedvén, elvesztettük, tékozlottuk, játszottuk, ki eleinknek szörnyű nagy munkájában állott.

Ezek már a méltóságos kincseink, mint a fényes melegítő napnak sugári kedvet adnak a vigasságos és örvendetes munkára, ébresszék és indítsák fel a nemes országot az értek való elmélkedésekre és mesterkedésekre; és semmi eszköz, semminémű mód ne légyen, kit föl ne keressenek és találjanak, kit serényen ne gya-

²³⁶ Tehetnénk örökössé.

koroljanak ez drága kincseinknek megoltalmazására és tartására. Ezek mindeneket hasonlítás nélkül meghaladnak; azért semmik se találtassanak bennünk, vagy körülöttünk, kiket ezekre való nézve el ne hagyjunk, avagy föl ne vállaljunk. Még ezek velünk fennállanak, addig dicsekedhetünk; ha elvesztjük őket, örökké síránkozhatunk értek. Ezeknek az ő méltóságok és erejek foganatosan indítson és gerjesszen fel bennünket arra, hogy a köztünk való ellenkezéseket, idegenységeket hamarsággal eltávoztatván túlünk, az igaz atyafiúi egymás szeretetünkre, segítségünkre és tökéletes egyességre, békességre lépjünk; hogy a röstök és túnyák a gyors munkának adják magokat; hogy akik csak magokat és tulajdonokat szeretik, azok, a közönséges javaink és birodalmunknak szeretetire és haszna szerzésére sieszenek; a tudományt gyűlölők és röstölködők a tanúságért való fáradságot szomjúhozzák, és a politiában²³⁷ magok nevelését kívánják, és szeressék magok között; hogy a gondviseletlenek gondosokká és serényekké legyenek; hogy a vakmerőjek szemesen és okosan, ne álmosan, hanem ugyan merészen viseljék magokat, de mindenkoron az igaz okosságot kövessék, s ne csak kívánságokat; hogy az álmosak vigyázókká legyenek; a részegesek a józanságot kövessék, szeressék; az igen vendégeskedők a mértékletességet tartsák meg; a rút életű[e]k tiszta életben foglalják magokat, mértékletesen

²³⁷ Rendtartás, fegyelem.

éljenek; azok, kiknek maradékjok nincsen és kívánják, hogy legyen, (és) az áhítatosság gyűlölők, az Isteni tiszteletben igen foglalatostkodjanak. Végre, hogy azok, akik nem szeretik az ilyen oktatást, azt igen is fogadják, szívekben béplántálják, oltsák, és teljesen megtartani igyekezzenek; siessenek minden jókban nevelkedni, hogy birodalmunk segettségére alkalmasak, s hasznosak legyenek mindnyájan.

De leginkább a főfő rendekben kívántatik ennek fogantja, hogy a szegény eldülő s romlandó országunknak s birodalmunknak mindenek felett való böcsűjére, jobb rendelkezésre, megtartására, építésére, és nevelésére felindíttassunk; és hogy mindezeknek gyümölcsösebb megteljesítésére nagyobb áhítatossággal, buzgóbb szívekkel a Mindenható Úr Istentől szerencsét és segítséget kérjenek.

Induljanak tehát, gerjedjenek fel; semmi uttal el ne mulassák! Úgy legyen meg!

Ha mindezek s mások is nem serkentnek, gyűjtnak fel bennünket nagyobb gondviselésre, tehát előttünk a veszedelmünket szeminkkel látván, nyilván kész akarattal megyünk a veszedelemre, és romlásra; nem különben, mint a nagy háborúban és tengeri habok között lévő hajós, ki hajójában túnyasága és röstsége miatt álmodozván, vesztiben hagyja hajóját, vastag gondatlansága által maga oka elmerülésének, mely éktelenségénél nagyobb gyalázat és szégyen nem lehet az ég alatt.

A Magyar Irodalmi Ritkaságok eddig megjelent számai:

1. **Bessenyei György:** A törvénynek útja. Tudós társaság. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1929/30. évi VIII. osztálya.
2. **Péterfy Jenő** dramaturgiai dolgozatai. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1930/31. évi VIII. osztálya.
3. **Benyák Bernát:** Joas. (Piarista iskolai dráma, 1770.) Eredeti kéziratból sajtó alá rendezte s bevezetéssel ellátta dr. *Perényi József* tanár. Kiadta a *budapesti kegyes-tanítórendi kath. gimnázium*.
4. **Bessenyei György:** Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék. Bécs, 1790. VII. oszt. tanítványaival sajtó alá rendezte dr. *Várady Zoltán* tanár. Kiadta a *budapesti Verbőczy István-reálgimnázium*.
5. **Károlyi Gáspár:** Két könyv... Debrecen, 1563. VIII. oszt. tanítványaival sajtó alá rendezte *Jablonowsky Piroška* tanár. Kiadta a *budapesti Ev. Leánykollégium*.
6. **Szemelvények Temesvári Pelbárt** műveiből. Fordította s tanítványaival sajtó alá rendezte *Brisits Frigyes* tanár. Kiadta a *budapesti ciszterci-rendi Szent Imre-gimnázium*.
7. **Péterfy Jenő** zenekritikái. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1930—31. évi VIII. osztálya.

8. **Édes Gergely: Eredeti oktató mesék.** Dr. *Zsigmond Ferenc* tanár vezetésével sajtó alá rendezte és kiadta a *debreceni ref. kollégium gimnáziumának* 1931—32. évi *VIII. A. osztálya*.
9. **Dugonics András Magyar példabeszédek és jeles közmondások** c. gyűjteményéből. Sajtó alá rendezte és kiadta *Szabó Béla* polgári iskolai igazgató.
10. **Kazinczy világa.** Szerkesztette *Vajthó László*. A *Kazinczy-centenáriumra* kiadta a *Kir. Magyar Egyetemi Nyomda*.
11. **Szent Erzsébet legendája. Szent Elek legendája. Halál himnusza.** Sajtó alá rendezte dr. *Tordai Anyos* igazgató. Kiadta a *Ciszterci Rend bajai III. Béla-reálgimnáziuma*.
12. **Siralmas Panasz.** Tanítványaival sajtó alá rendezte dr. *Ollé István* tanár. Kiadta a *budapesti Zrínyi Miklós-reálgimnázium*.